

**YKSITYISTAPATURMAVAKUUTUKSEN
YLEISIMMÄT KORVAUSRIIDAT
KORKEIMMAN OIKEUDEN JA
VAKUUTUSLAUTAKUNNAN
RATKAISUKÄYTÄNNÖSSÄ**

Emma-Leena Selkälä

Pro gradu -tutkielma

Kevät 2013

Velvoiteoikeus

Lapin yliopisto

Lapin yliopisto, oikeustieteiden tiedekunta

Työn nimi: Yksityistapaturmavakuutuksen yleisimmät korvausriidat korkeimman oikeuden ja vakuutuslautakunnan ratkaisukäytännössä

Tekijä: Emma-Leena Selkälä

Opetuskokonaisuus ja oppiaine: Velvoiteoikeus

Työn laji: Tutkielma Laudaturtyö Lisensiaatintyö Kirjallinen työ

Sivumäärä: 82

Vuosi: kevät 2013

Tiivistelmä:

Tutkielmassani käsittelen yksityistapaturmavakuutukseen liittyviä yleisimpiä korvausriitoja. Tapaturmien määrä on viimeisen 20 vuoden aikana kaksinkertaistunut ja vapaa-aikana sattuvien tapaturmien osuus on kaikista tapaturmista noin kolme neljäsosaa. Yksityinen tapaturmavakuutus onkin nykyään entistä tärkeämpi taloudellinen suojakeino. Samalla kun yksityistapaturmavakuutuksen rooli on noussut entistä tärkeämmäksi, myös sitä koskevat riidat vakuutuksenantajan ja vakuutuksenottajan välillä ovat kasvaneet. Vahinkotapahtuman satuttua yleisin riitaa aiheuttava seikka on tapaturman korvattavuus.

Useimmin korvausriidan aiheuttaa tapaturma-käsitteen määritelmän täyttymättä jääminen, mikä johtaa suoraan joko korvauksen osittaiseen rajoittamiseen tai koko korvauksen epäämiseen. Tapaturma määritellään vakuutuksenottajan tahtomatta tapahtuvaksi odottamattomaksi tapahtumaksi, joka on äkillinen ja ulkoinen sekä aiheuttaa ruumiinvamman. Tällöin yhdenkin ominaisuuden puuttuessa voidaan katsoa ettei kyse oli yksityistapaturmavakuutuksen tarkoittamasta vahinkotapahtumasta, eli tapaturmasta, eikä näin ollen korvausta ole suoritettava ainakaan täysimääräisenä.

Korkeimman oikeuden ja vakuutuslautakunnan ratkaisulinjat ovat olleet hyvin yhtenevät yksityistapaturmavakuutuksiin liittyvien korvausriitojen osalta. Jos tapaturman määritelmä on joiltain osin jäänyt täyttymättä, ei vakuutuskorvausta ole tullut suorittaa. Jos taas vahinkotapahtuma on katsottu tapaturmaksi, on korvaus tullut suorittaa. Tilanteissa, joissa vahingon laajuuteen on ollut vaikuttamassa tapaturman lisäksi jokin sisäinen seikka, on vakuutuskorvaus tullut suorittaa niiltä osin kun vahinko on aiheutunut itse tapaturmasta.

Avainsanat: Vakuutus, tapaturma, vakuutuskorvaus, korvausriita

Muita tietoja:

Suostun tutkielman luovuttamiseen Rovaniemen hovioikeuden käyttöön

Suostun tutkielman luovuttamiseen kirjastossa käytettäväksi

Suostun tutkielman luovuttamiseen Lapin maakuntakirjastossa käytettäväksi
(vain Lappia koskevat)

SISÄLLYSLUETTELO

1. JOHDANTO	1
1.1 Johdatus tutkimusaiheeseen ja käytettävät menetelmät.....	1
1.2 Aiheen rajaaminen ja käsitteiden määrittely.....	3
2. VAKUUTTAMINEN JA VAKUUTUSOIKEUS	5
2.1 Yleiskuvaus vakuutustoiminnasta	5
2.2 Yksityistapaturmavakuutus	8
2.3 Vakiosopimukset	11
2.4 Vakuutusosoikeuden perusteita	13
2.4.1 Muutoksenhaku	16
2.5 Hyvä vakuutustapa	17
3. YKSITYISTAPATURMAVAKUUTUKSEN SOPIMUSSUHDE	20
3.1 Vakuutusolosuhteiden ehdot	20
3.1.1 Vakuutusolosuhteiden muuttaminen	24
3.2 Tiedonantovelvollisuus	26
3.2.1 Vakuutuksenantajan tiedonantovelvollisuus	27
3.2.2 Vakuutuksenottajan tiedonantovelvollisuus	30
3.3 Muutokset olosuhteissa vakuutusolosuhteiden aikana	33
3.4 Vastuu vakuutusolosuhteiden tapahtumasta	35
3.4.1 Tapaturma	36
3.4.2 Pysyvän haitan määrittely	40
3.4.3 Tapaturmasta riippumaton sairaus tai vika	44
3.4.4 Syy-yhteys	51
3.4.5 Vakuutusolosuhteiden tapahtuman aiheuttaminen	58
3.5 Vakuutuksen loppuminen	66

3.5.1 Vakuutuksenantajan oikeus irtisanoa vakuutus	67
3.5.2 Vakuutuksenottajan oikeus irtisanoa vakuutus	69
4. LOPUKSI	71
4.1 Tulevaisuuden näkymiä	75
Lähteet	76

1. JOHDANTO

1.1 Johdatus tutkimusaiheeseen ja käytettävät metodit

Suomessa vapaa-aikana sattuvien tapaturmien osuus kaikista tapaturmista on noin kolme neljäsosaa. Väestöhaastatteluihin perustuen vapaa-ajan tapaturmien määrä on viimeisen 20 vuoden aikana kaksinkertaistunut, samalla kun liikenne- ja työtapaturmien määrät ovat vähentyneet. Suomessa vapaa-ajan tapaturmista johtuvia kuolemia sattuu enemmän kuin useimmissa teollistuneissa maissa ja tapaturmat ovat johtava kuolinsyys alle 25-vuotiailla.¹

Vapaaehtoiset henkilövakuutukset ovat muodostuneet lakisääteisten vakuutusten rinnalle. Vapaaehtoisilla henkilövakuutuksilla voidaan laajentaa lakisääteisten vakuutusten tuomaa turvaa myös vapaa-ajan kattavaksi. Yksityinen tapaturmavakuutus on nykyään, vapaa-ajan tapaturmien määrän kasvaessa, entistä tärkeämpi taloudellinen suojakeino. Samalla kun yksityistapaturmavakuutuksen rooli on noussut entistä tärkeämmäksi, myös sitä koskevat riidat vakuutuksenantajan ja vakuutuksenottajan välillä ovat kasvaneet. Lähtökohta on, että niin kauan kuin vahinkotapahtuma, eli mahdollinen tapaturma, ei tapahdu, ovat molemmat osapuolet tyytyväisiä vakuutusosuussuhteeseen. Vahinkotapahtuman satuttua yleisin riitaa aiheuttava seikka on tapaturman korvattavuus.

Otetun vakuutuksen tarkoituksena ei ole ollut eliminoida sopimuksen syntymisen syynä olevaa ennakoimatonta olosuhdetta, eli vakuutettavaa riskiä. Kyseinen riski on se, miksi sopimus on solmittu ja se on myös sopimuksen keskeinen kohde.² Tällöin riskin toteutuessa vakuutuksenottajan

¹ Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisu 2006:24, Turvallisesti kotona ja vapaa-aikana, Koti- ja vapaa-ajan tapaturmien ehkäisyn tavoiteohjelma vuosille 2007–2012, s. 3–14

² Häyhä, Sopimus, laki ja vakuutustoiminta, 1996, s. 231

olettaa on, että vakuutusenantaja korvaa riskin. Mikäli näin ei tapahdu, tuntee vakuutusnottaja helposti pettymystä sopimussuhteeseen. Vakuutusnottajan vaihtoehtoina on tällöin tyytyä vakuutusenantajan päätökseen tai viedä asia yleisen oikeuden, vakuutuslautakunnan tai kuluttajariitalautakunnan käsiteltäväksi.

Tässä työssäni tutkin pääasiassa vakuutuslautakunnan ja korkeimman oikeuden 2000-luvulla annettuja ratkaisuja yksityiseen tapaturmavakuutus-suhteeseen liittyvissä riitaisissa asioissa. Vakuutusenantajan ollessa pääsääntöisesti vakuutus-sopimussuhteen vahvempi osapuoli, ovat riitoja aiheuttaneet lähinnä vakuutusnottajan kannalta kielteiset korvauspäätökset. Vakuutusyhtiöt ovat myös korvauspäätösten tekijöitä, joten heillä tarvetta vakuutus-sopimukseen liittyvien asioiden viennistä ulkopuolisille lausunnon tai ratkaisujen antajille ei juuri ole.

Työtä voisikin näin ollen luonnehtia lainopin näkökulmasta tapahtuvaksi nykyistä oikeus- ja lautakuntakäytäntöä yksityistapaturmavakuutukseen liittyvissä asioissa tutkivaksi tutkimukseksi. Käsittelen useimmin riitaa aiheuttaneita aiheita niin vakuutus-sopimuslain³ säännösten kuin vakuutuslautakunnan lausuntojen ja korkeimman oikeuden päätösten pohjalta. Tarkoitukseni on selvittää vakuutusnottajan näkökulmasta ajatellen, ovatko korvausratkaisut olleet lain ja hyvän vakuutus-tavan mukaisia ja miten vakuutus-sopimussuhteisiin liittyviä riitoja voitaisiin välttää.

Työni aluksi esittelen vakuutus-toimintaa yleisesti, sen syntyhistoriaa ja roolia sekä yhteiskunnassa että yksityisen henkilö elämässä. Tämän jälkeen esittelen vakuutus-sopimussuhteita säätelevän nykyisen oikeuden ja hyvän vakuutus-tavan. Tämän jälkeen perehdyn yksityistapaturmavakuutukseen

³ Vakuutus-sopimuslaki (543/1994)

käymällä aiheittain läpi yleisimmät riitoja aiheuttavat seikat, esitellen ne vakuutus sopimusoikeuden sekä oikeus- ja lautakuntakäytännön avulla. Lopuksi kokoan vielä yhteen tutkimukseni lopputulokset.

1.2 Aiheen rajaus ja käsitteiden määrittely

Rajatessani käsiteltäviksi vakuutus sopimuksiksi yksityistapaturmavakuutukset, jäävät käsittelyn ulkopuolelle lakisääteiset vakuutukset tapaturmavakuutuksineen, sekä myös vakuutus oikeuden oikeuskäytäntö. Vakuutus oikeus, nimensä antamista viitteistä poiketen, on toimeentuloturva-asioiden erityistuomioistuin, joka käsittelee muun muassa henkilön oikeutta kansaneläkkeeseen, työttömyysetuuteen ja opintotukeen sekä oikeutta korvaukseen työtapaturman tai ammattitaudin perusteella. Vakuutus oikeuden toimivaltaan ei siis kuulu yksityisvakuutusasioiden käsittely.⁴

Perinteisesti *vakuutus* kuvataan sopimukseksi, jolla vakuutuksenottajan maksamaa vakuutusmaksua vastaan vakuutuksenantaja ottaa kantaakseen vakuutus sopimuksessa määritellyn riskin.⁵ Vakuutuksenottajalla tarkoitetaan vakuutus sopimuslain 2 §:n mukaisesti sitä, joka on tehnyt vakuutuksenantajan kanssa vakuutus sopimuksen. Tämä henkilö voi olla luonnollinen tai oikeushenkilö ja vakuutuksenottajia voi olla yhdessä vakuutus sopimuksessa yksi tai useampi. Vakuutettu on vakuutus sopimuslain 2 § mukaisesti se, joka on henkilövakuutuksen kohteena. Vakuutuksenantaja määrittellään myös vakuutus sopimuslain 2 §:ssä. Sen mukaisesti vakuutuksenantajalla tarkoitetaan sitä, joka myöntää vakuutuksia.⁶ Vakuutuksenantaja -nimikettä

⁴ <http://oikeus.fi/vakuutus oikeus>

⁵ Norio-Timonen, Vakuutus sopimuslain pääkohdat, Talentum 2010 s.1

⁶ Norio-Timonen, 2010 s. 9–10

voidaan pitää yleisnimityksenä niin vakuutusyhtiöille ja -yhdistyksille kuin vakuutuskassoille sekä muille vakuutuslaitoksille⁷.

Vakuutustapahtuma määritellään yleisesti tapahtumaksi, jota edellytetään, jotta vakuutussopimuksen mukainen korvauksen tulee vakuutuksenantajalle suoritettavaksi⁸. Perusmääritelmältään yksityisen tapaturmavakuutuksen tapaturmana pidetään vakuutuksenottajan tahtomatta tapahtuvaa ja odottamatonta tapahtumaa, joka on äkillinen ja ulkoinen, sekä aiheuttaa ruumiinvamman. Lisäksi vakuutusehdoissa on usein määritelty tapaturmaksi myös vakuutetun tahtomatta, liikkeen tai äkillisen voimanponnistuksen yhteydessä syntynyt jänteen tai lihaksen kipeytyminen tai venähdysvamma.⁹

⁷ Rantala & Pentikäinen, Vakuutusoppi, 2009, s. 71

⁸ Rantala & Pentikäinen, 2009, s. 71

⁹ Antila, Erwe, Lohi, Salminen, Vapaaehtoinen henkilövakuutus, 2008, s.175-176

2. VAKUUTTAMINEN JA VAKUUTUSOIKEUS

2.1 Yleiskuvaus vakuutustoiminnasta

Ensimmäiseksi vakuutustoiminnan alkumuodoksi katsotaan noin 3000 vuotta ennen ajanlaskumme alkua Babyloniassa syntynyttä käytäntöä, jossa kauppias otti kamelikaravaani-matkaa varten velan, jonka takaisinmaksu oli kytketty matkan onnistumiseen. Jos matka onnistui, kauppiaan takaisin maksettavaan velkaan lisättiin korvauksena velanantajan ottamasta riskistä huomattavan korkea korko. Sillä matkan epäonnistuessa, esimerkiksi kauppiaan tultua ryöstetyksi tai luonnonolosuhteiden vuoksi, ei kauppias ollut ollenkaan velvollinen maksamaan velkaa takaisin vaan lainan tappio jäi yksin velanantajan harteille.¹⁰ Tarve suojautua erilaisten riskien, kuten esimerkiksi sairauden, tulipalon tai muun onnettomuuden varalta, on siis ollut olemassa aina. Turvana näille riskeille on aiemmin ollut muun muassa sukulaisten ja erilaisten yhteisöjen avunantotoiminta, mutta jo varhaisista ajoista saakka ovat varakkaat henkilöt ja liikeyritykset tarjoutuneet kantamaan vastiketta vastaan toisten puolesta riskejä. Tämä toiminta onkin luonut pohjan nykyiselle vakuutustoiminnalle.¹¹

Vakuutustoiminnalla tarkoitetaan sellaista toimintaa, jossa tietyn riskin omaavat yksiköt, eli vakuutuksenottajat, tekevät vahinkojen tasaamiseen erikoistuneen laitoksen, toisin sanoen vakuutuksenantajan eli vakuutuslaitoksen, kanssa sopimuksen, jossa vakuutuksenantaja sitoutuu korvaamaan tämän tietyn riskin toteutumisen aiheuttaman vahingon vakuutuksenottajalle. Vakuutuksenottaja on puolestaan velvollinen suorittamaan vakuutuksenantajalle sopimuksessa sovitun riskin siirron korvaukseksi vakuutusmaksun.¹² Jotta kyseessä olisi vakuutus, riskin

¹⁰ Hoppu & Hemmo, Vakuutusoikeus, 2006, s. 4

¹¹ Rantala & Pentikäinen, 2009, s. 18

¹² Rantala & Pentikäinen, 2009, s. 61

toteutumisen tai ainakin toteutumisen ajankohdan tulee olla epävarma¹³. Sopimus jo tapahtuneen ja tiedossa olevan vahingon korvaamisesta ei siis ole vakuuttamista¹⁴. Toinen perusominaisuus vakuutukselle on se, että vakuutus voidaan tehdä vain taloudellisen vahingon varalta, eli riskin toteutuessa vakuutuksenottajalla tulee olla jonkinlainen taloudellinen tappionvaara, joka voidaan arvioida rahassa. Jotta vakuutustoiminta olisi niin sanotusti tervettä, tulee tämän taloudellisen tappion riskin vastata vakuutusmaksun suuruutta.¹⁵

Vakuutustoiminnan perusajatus on se, etteivät kaikki riskit toteudu samanaikaisesti¹⁶. Vakuutustoiminnan yhtenä kuvauksena onkin, että samanlaiselle tai samankaltaiselle riskille alttiit yksiköt jakavat vakuutuksenantajalle vakuutusmaksun maksamalla vahinkoriskin keskenään. Vakuutuksenantaja maksaa tästä yhteisestä varallisuusmassasta korvauksen niille vakuutuksenottajille, joiden kohdalla riski toteutuu. Kyseessä on siis vakuutuksenantajan hallinnoima riskintasaus vakuutuksenottajien kesken.¹⁷ Tästä yksittäisten, samankaltaisten riskien varalta solmittujen vakuutus sopimusten kokonaisuudesta voidaan käyttää nimitystä vakuutuskanta. Vasta tarpeeksi laajan vakuutuskannan pohjalta voidaan tilastollisesti arvioida eri riskien toteutumistodennäköisyyksiä ja riskin toteutumisesta aiheutuneiden kulujen määrää, kuten myös korvauskulujen kattamiseksi tarvittavaa vakuutusmaksun määrää.¹⁸ Myös korkein oikeus on tapauksen 2002:89 perusteluissa todennut muun muassa siitä, että edellytys

¹³ Norio-Timonen, 2010, s. 1

¹⁴ Hoppu & Hemmo, 2006, s. 1-2

¹⁵ Rantala & Pentikäinen, 2009, s. 63

¹⁶ Hoppu & Hemmo, 2006, s. 2

¹⁷ Norio-Timonen, 2010, s. 2

¹⁸ Norio-Timonen, 2010, s. 2

vakuutustoiminnan harjoittamiselle on, että yksittäisten vakuutus sopimusten riskit ovat tilastollisesti ennakoitavissa¹⁹.

Aiemmin mainittu vakuutuksen perusominaisuus, eli että riskin toteutuessa vahinko on arvioitavissa rahana, ei riitä pelkästään siihen, että riski voidaan luokitella vakuutuskelpoiseksi. Riskin toteutumisen todennäköisyys täytyy olla jossain määrin ennustettavissa ja riippumaton vakuutuksen edunsaajasta. Riskin täytyy myös pysyä ajan kuluessa jossain määrin samantasoisena. Jos on todennäköistä, että riski voi muuttua arvaamattomasti ja hyvinkin paljon, ei vakuutusmaksun laskemiselle ole yleensä perusteita. Riskin toteutumisen tulee myös olla suhteellisen harvinaista. Jos vakuutus sopimuksen mukaisen riskin toteutuminen on hyvin yleistä, voivat vakuutusmaksut muodostua lähes yhtä korkeiksi kuin itse vahingon määrä tulisi olemaan, ja tällöin vakuuttaminen ei olisi enää vakuutuksenottajan eikä vakuutuksenantajanakaan kannalta taloudellisesti järkevää saati tarpeellista.²⁰

Sen lisäksi, että vakuuttamisella on selkeä merkitys niin vakuutuksenottajien kuin vakuutuksenantajien kannalta, voidaan vakuuttamisella nähdä myös yhteiskuntapoliittinen merkitys. Ensinnäkin vakuutustoiminta luo taloudellista turvallisuutta yhteiskuntaan. Se voi myös tehdä mahdolliseksi sellaisen riskialttiin toiminnan, joka ei välttämättä lainkaan olisi mahdollista ilman vakuuttamismahdollisuuksia. Vakuuttamisella on myös vahinkoja vähentävä ja estävä vaikutus, muun muassa erilaisien vakuutuksiin sisältyvien ohjeiden ja

¹⁹ KKO 2002:89, perusteluissa oli erityisesti kyse siitä, että vakuutustoiminnan harjoittamisen perusta vaarantuisi, jos vakuutustapahtuman aiheuttamiseen kykenevät henkilöt suhtautuisivat vakuutettuun riskiin huolettomammin vakuutuksen vuoksi kuin ilman vakuutusta. Tällöin riskien toteutumisen ennustamista ei olisi enää luotettavaa tehdä tilastotietojen perusteella.

²⁰ Rantala & Pentikäinen, 2009, s. 67-69

vaatimusten kautta. Vakuutusyhtiöt ovat myös suuri tekijä talouselämälle luotonantajina ja sijoittajina.²¹

2.2 Yksityistapaturmavakuutus

Yksityistapaturmavakuutuksen ensimmäiset muodot ovat peräisin erityisesti höyrylaiva- ja raitiovaunuliikenteen tarpeista. Vuonna 1845 perustettiin Englannissa ensimmäinen tapaturmavakuutusyhtiö, joka myönsi vakuutuksia rautatieonnettomuuksissa tapahtuneiden kuolemantapausten varalle. Muut Länsi-Euroopan maat, Ruotsi mukaan luettuna, seurasivat Englannin esimerkkiä nopeasti. Suomen ensimmäinen yksityisiä tapaturmavakuutuksia myöntävä vakuutusyhtiö, Tapaturmavakuutusosakeyhtiö Patria, perustettiin vuonna 1888, tosin jo sitä ennen Suomessa harjoitettiin tapaturmavakuutustoimintaa sveitsiläisen ja saksalaisen tapaturmavakuutusyhtiön toimesta. Ensimmäisistä tapaturmavakuutuksista korvattiin vain kuolemantapaukset ja vasta myöhemmin korvattaviksi vahingoiksi tulivat myös työkyvyttömyys, tapaturman aiheuttamat hoitokulut sekä invaliditeetti.²²

Yksityistapaturmavakuutus on vapaaehtoinen henkilövakuutus. Sen tarkoituksena on korvata ne taloudelliset menetykset, jotka ovat aiheutuneet tapaturmasta. Yksityistapaturmavakuutus on tunnistettavissa seuraavien neljän ominaisuuden perusteella. Ensinnäkin yksityistapaturmavakuutus on vapaaehtoinen, eli vakuutuksen sisältöä ja korvausperiaatteita ei ole määritelty laissa, vaan vakuutuksenottaja ja vakuutuksenantaja voivat sopia vakuutuksen vakuutusmuodosta, vakuutusmäärästä, vakuutusmaksusta sekä sopimuksen yleisistä ja erityisistä ehdoista keskenään. Toiseksi yksityistapaturmavakuutus on henkilövakuutus, eli vakuutuksen kohde, vakuutettu, on aina luonnollinen henkilö. Vakuutuksesta korvataan ne

²¹ Hoppu & Hemmo, 2006, s. 3

²² Mattson, Yksityistapaturmavakuutus, 1992, s. 11–12

taloudelliset vahingot, jotka aiheutuvat ruumiinvammasta, mutta ei esinevahinkoja, kuten esimerkiksi rikkoontuvia kulkuneuvoja. Poikkeuksena esinevahingon korvaamisessa ovat kuitenkin esimerkiksi kuulokojeet ja silmälasit, joiden ensimmäiset hankintakustannukset voivat sovittujen ehtojen puitteissa tulla korvattaviksi. Jotta kyseessä on yksityistapaturmavakuutus, tulee vakuutusyhtiön korvausvelvollisuuden aktivoitua vakuutustapahtumasta, joka on tapaturma. Tapaturmaksihan katsottiin ruumiinvamman aiheuttava, äkillinen ja ulkoinen tapahtuma, joka sattuu vakuutetun tahtomatta. Neljäntenä ominaisuutena on, että vakuutussopimuksen perusteella korvataan nimenomaan taloudelliset menetykset. Erityistä toteennäyttöä taloudellisista menetyksistä ei vaadita, vaan korvausvelvollisuus perustuu sovittuihin ehtoihin.²³

Yksityistapaturmavakuutuksen tarkoituksena on korvata ne kulut, joita lakisääteiset korvaukset eivät kata. Jos tapaturma on aiheutunut ulkopuolisen teon seurauksena, on vahingonaiheuttajan vahingonkorvauslain mukainen korvausvelvollisuus ensisijainen suhteessa yksityistapaturmavakuutukseen.²⁴ Jos vamman hoitokulujen korvaaminen viivästyy vahingonaiheuttajan taholta, voidaan ne maksaa yksityistapaturmavakuutuksesta, minkä seurauksena vakuutusyhtiölle muodostuu regressi- eli takautumisoikeus vahingonaiheuttajaa kohtaan²⁵. Vakuutuksenantaja saa henkilövakuutuksessa vaatia regressioikeuden nojalla vahingonaiheuttajalta vakuutetulle korvaamansa tapaturman aiheuttamat kustannukset ja varallisuuden

²³ Mattson, 1992, s. 13–14

²⁴ Mattson, 1992, s. 56

²⁵ VakSL 75 §: ”Vakuutetun oikeus vaatia kolmannelta henkilöltä korvausmäärä, jonka vakuutuksenantaja on hänelle suorittanut, siirtyy vakuutuksenantajalle vain, jos kolmas henkilö on aiheuttanut vakuutustapahtuman tahallisesti tai törkeästä huolimattomuudesta taikka on lain mukaan velvollinen suorittamaan korvausta huolimattomuudestaan riippumatta.” Paljon keskustelua herättänyt kysymys lainkohdan pakottavuudesta, katso esim. Hoppu–Hemmo: Vakuutusosoikeus, 2006, s. 287–288, sekä Anttila: Vakuutuksenantajan takautumisoikeus, Oikeustieto 1/2009, s. 2.

menetykset, kuten hoitokulut ja ansionmenetykset. Kuolemantapaus- tai invalideettikorvauksen osalta vakuutuksenantajalla ei regressioikeutta ole.²⁶

Yksityistapaturmavakuutuksen sopimustyyppejä

Yksityistapaturmavakuutuksia myönnetään niin yksilöllisinä vakuutuksina kuin ryhmävakuutuksina²⁷. Ryhmävakuutus on vakuutus sopimus, jossa samalla sopimuksella vakuutetaan ainakin kolme henkilöä. Ryhmävakuutuksia ovat esimerkiksi työnantajan työntekijöilleen ottama työaikana ja välittömästi työhön liittyvillä työmatkoilla voimassa oleva tapaturmavakuutus sekä urheiluseuroille myönnettävä urheiluvakuutus.²⁸ Ryhmävakuutuksen ottajan voi olla myös jonkin tilaisuuden järjestäjä, jolloin vakuutusturvan piirissä ovat kaikki tilaisuuteen osallistujat. Kyseeseen voivat tulla esimerkiksi näyttelytilaisuudet tai kurssit²⁹.

Yksilöllisiä vakuutuksia ovat esimerkiksi nuorison tapaturmavakuutukset ja aikuisten täysajan ja vapaa-ajan tapaturmavakuutukset. Matkustajavakuutus on myös yksilöllinen vakuutus, ja se korvaa matkan aikana sattuneet tapaturmat ja äkilliset sairastumiset.³⁰ Yksilöllisissä vakuutuksissa vakuutettavana on siis aina yksi luonnollinen henkilö.

²⁶ Rantala & Pentikäinen, 2009, s. 282, VakSL 75 § 2 mom.

²⁷ Antila, Erwe, ym. 2008, s. 183

²⁸ Rantala & Pentikäinen, 2009, s. 427

²⁹ Antila, Erwe, ym. 2008, s. 183

³⁰ Rantala & Pentikäinen, 2009, s. 426

2.3 Vakiosopimukset

Vakuutusyhtiöt tarjoavat vakuutuksia suurelle joukolle ihmisiä. Näin ollen jokaisen sopimuksen tekeminen yksityiskohtaisesti veisi kohtuuttomasti aikaa ja tuottaisi ylimääräisiä kustannuksia. Vakuutus sopimuksista onkin ajan kuluessa muodostunut vakioehtoisia sopimuksia eli vakiosopimuksia. Vakiosopimuksista on kyse silloin, kun sopimuksen teossa käytetään etukäteen laadittuja sopimusehtokokoelmia.³¹ Vakioehtojen ominaispiirteenä voidaan pitää muun muassa sitä, että ehdot on laadittu käytettäväksi useissa yksittäisissä sopimuksissa, eikä joitain tiettyjä sopimussuhteita ajatellen. Tietyn sopimussuhteen yksilöllisiin tarpeisiin ei myöskään juuri kiinnitetä huomiota, vaan tarkoituksena on pystyä käyttämään ehtoja useiden sopimuskumppanien kanssa.³²

Vakioehtoisten sopimusten sopimusehdot ovat pääsääntöisesti toisen osapuolen yksin laatimia. Vakuutus sopimussuhteetkin muodostuvat lähtökohtaisesti vakuutusyhtiöiden laatimien sopimusehtojen pohjalle. Ehtojen laatijalla voidaan katsoa olevan aina vahvempi asema sopimuksetekokumppaniinsa nähden. Laatijahan on päässyt muotoilemaan ehdot haluamallaan tavalla ja itselleen edullisiksi. Ehtojen laatijan etulyöntiasema onkin yksi juridisesti huomionarvoinen seikka vakioehtosopimuksissa. Vakiosopimussuhteiden luonteen vuoksi, ja varsinkin vapaaehtoisissa vakuutus sopimuksissa, ehtojen laatija on yleensä elinkeinonharjoittaja ja sopimuksen vastapuoli kuluttaja. Jotta lähtökohtaisesti heikommassa asemassa olevaa kuluttajaa voitaisiin suojella elinkeinonharjoittajien jopa mielivaltaisilta vakioehdoilta, on luotu joukko vakioehtoperiaatteita, joita vakioehtosopimuksissa ja niiden tulkinnassa tulee noudattaa.³³

³¹ Hemmo, Velvoiteoikeuden perusteet, 2007, s. 18

³² Wilhelmsson, Vakiosopimus ja kohtuuttomat sopimusehdot, 2008, s. 36

³³ Hemmo, 2007, s. 19

Vakioehtoperiaatteisiin kuuluu, että vakioehdoilla ja osapuolten välisellä sopimuksella tulee olla riittävän selvä liityntä. Tämä tarkoittaa sitä, että vakioehtojen käyttö tulee olla kummallekin osapuolelle selvää. Esimerkiksi varsinaisesta sopimusdokumentista irrallinen vakioehtokokoelma ei tule osaksi sopimusta, ellei sopimusta päätettäessä ehtoihin ole riittävän selkeästi viitattu. Sama tilanne on, jos mitään konkreettista sopimusasiakirjaa ei ole käytetty. Ehdot siis tulevat osaksi sopimusta vain, jos niihin on tarpeeksi selkeästi viitattu sopimuksentekotilanteessa. Jos vakioehtojen saaminen nähtävälle sopimusta päätettäessä ei ole mahdollista, eivät ehdot pääsääntöisesti tule osaksi sopimusta.³⁴

Vakioehtojen sisältäessä sopimuskumppanin kannalta yllättäviä tai ankaria ehtoja, tulee nämä ehdot tehdä erityisesti tiedoksi sopimuskumppanille. Tätä periaatetta kutsutaan yleisesti opiksi ankarista ja yllättävistä ehdoista. Periaatteen merkitys on, että ellei vakiehtojen laatija erityisesti huomautta näistä ankarista ja yllättävistä ehdoista, eivät ne tule osaksi sopimusta. Huomauttaminen voidaan suorittaa niin painoteknisesti kuin suullisestikin. Kolmas periaate korostaa yksilöllisesti sovittujen ehtojen suhdetta vakioehtoihin. Jos sopimusta päätettäessä osapuolet ovat sopineet kirjallisesti tai suullisesti jostain, joka poikkeaa vakioehdoista tai on ristiriidassa vakioehtojen kanssa, jää ristiriitainen vakioehto soveltamatta ja etusija annetaan yksilöllisesti sovitulle ehdolle.³⁵

³⁴ Hemmo, 2007, s. 20

³⁵ Hemmo, 2007, s. 20–21

2.4 Vakuutusoikeuden perusteita

Vakuutusoikeus muodostuu säännöksistä, jotka säätelevät niin vakuutustoimintaa kuin vakuutustakin³⁶. Vakuutus on vakuutuksenantajan ja vakuutuksenottajan välinen sopimus. Näin ollen sopimuksia koskevat velvoiteoikeudelliset yleissäännökset soveltuvat myös vakuutus sopimuksiin, tärkeimpänä näistä laki varallisuusoikeudellisista oikeustoimista (13.6.1929/228) (myöh. oikeustoimilaki). Vakuutustoiminnalla katsottiin kuitenkin jo 1900-luvun alkukymmeninä olevan sellainen erityinen luonne, että erityislain laatiminen koettiin tarpeelliseksi.³⁷ Pohjoismaisen lainsäädäntöyhteistyön tuloksena säädettiin Suomen ensimmäinen vakuutus sopimuslaki vuonna 1933.³⁸ Pohjoismaisen yhteistyön vaikutus näkyi laista selvästi, sillä sisällöltään se vastasi suurilta osin Tanskan, Norjan ja Ruotsin vakuutus sopimuslakeja.³⁹

Nykyinen vakuutus sopimuslakimme (28.6.1994/543) (myöh. VakSL), on uudistettu viimeksi vuonna 2010. Lakia sovelletaan lain 1 §:n mukaisesti muuhun kuin lakisääteiseen vakuutukseen. Laki ei enää suoranaisesti perustu Pohjoismaiseen lainsäädäntöyhteistyöhön, mutta lain keskeisimmät tavoitteet ovat säilyneet vuoden 1933 vakuutus sopimuslaista lähtien.⁴⁰ Vakuutus sopimuslain keskeisimmät tavoitteet ovat vakuutus sopimussuhteessa noudatettavien sääntöjen selventäminen sekä heikomman osapuolen, vakuutuksenottajan ja muun korvaukseen oikeutetun, suojaaminen⁴¹. Suurin osa lakiin otetuista säännöksistä koskee

³⁶ Hoppu & Hemmo, 2006, s. 6

³⁷ Rantala & Pentikäinen, 2009, s. 265

³⁸ Vakuutus sopimuslaki 12.5.1933/132

³⁹ Norio-Timonen, 2010, s. 3

⁴⁰ Norio-Timonen, 2010, s. 3

⁴¹ Rantala & Pentikäinen, 2009, s. 265

vakuutuksenottajan tai muun korvauksen saajan ja vakuutuksenantajan välisiä ongelmia⁴². Vakuutuslainsäädännön säännökset ovatkin pakottavia sen suhteen, ettei niistä saada vakuutuslainsäädännössä poiketa vakuutuksenottajan vahingoksi⁴³.

Itse vakuutusyhtiöitä säätelee erityinen vakuutusyhtiölaki (18.7.2008/521) (myöh. VYL). Lain 1 §:n mukaisesti lakia sovelletaan Suomen lain mukaan rekisteröityyn vakuutusosakeyhtiöön ja keskinäiseen vakuutusyhtiöön. Vakuutusyhtiölaissa ovat säännökset muun muassa vakuutusyhtiöiden perustamisesta ja niiden toimiluvasta, keskeisistä vakuutusyhtiöoikeudellisista periaatteista, vakuutusyhtiöiden hallinnosta, tilinpäätöksestä, johdosta ja edustamisesta, vastuuvasta ja sen kattamisesta sekä vakavaraisuudesta. Muita vakuutuslainsäädäntöä sääteleviä erityislakeja ovat lisäksi laki ulkomaisista vakuutusyhtiöistä (17.3.1995/398) ja vakuutusyhdistyslaki (31.12.1987/1250).

Vakuutuslainsäädännöstä puhuttaessa ei voida jättää huomiotta vakuutuslainsäädännön suhdetta niin yleiseen velvoiteoikeuteen kuin vahingonkorvausoikeuteenkin. Kaikkia vakuutuslainsäädännön liittyviä ongelmia ei voida ratkaista puhtaasti vakuutuslainsäädännön perusteella, sillä vakuutuslainsäädännön erityislakien säännökset eivät tyhjentävästi sääntele kaikkia mahdollisia eteen tulevia tilanteita. Esimerkiksi vakuutuslainsäädännön syntyyn ja tulkintaan sovelletaan myös yleisiä sopimuslainsäädännön periaatteita sekä kuluttajansuojalain (20.1.1978/38) että oikeustoimilain säännöksiä.⁴⁴ Vakuutuslainsäädännön suhde vahingonkorvausoikeuteen on myös erittäin mielenkiintoinen. Lähtökohtaisestihan molempien tarkoituksena on vahinkojen ja haittojen korvaaminen. Kuitenkin perusteet vahinkojen ja haittojen korvausvelvollisuudelle eroavat olennaisesti toisistaan niin sisällöllisesti kuin

⁴² Hoppu & Hemmo, 2006, s. 7

⁴³ Vakuutuslainsäädännönlaki (543/1994) 3 §

⁴⁴ Hoppu & Hemmo, 2006, s. 8

laajuudeltaankin. Vahingonkorvausoikeudellisesti korvausvelvollisuus syntyy silloin, kun henkilö toimii vastoin laissa asetettuja kieltoja ja käskyjä tai rikkoo solmimansa sopimuksen. Vakuutusoikeudessa korvausvelvollisuuden ja sen laajuuden luo osapuolten välinen sopimus, vakuutus sopimus.⁴⁵ Vakuutus sopimuksen mukainen vastuu ei siis synny sopimus vastuun sopimus rikkomus mielessä, vaan vakuutus korvaus on sopimuksen tarkoittama etu, johon vakuutuksen edunsaaja on oikeutettu todetun vakuutus tapahtuman seurauksena. Vakuutuksen antajan sopimus oikeudellinen sopimus rikkomus voi puolestaan johtaa siihen, että vakuutuksen antaja vapautuu kokonaan tai osittain vastuustaan.⁴⁶ Vakuutetun sopimus rikkomukseen ja sen vaikutukseen vakuutus korvauksen maksamiseen palataan myöhemmin jaksoissa 3.3.2 Vakuutuksen ottajan tiedonantovelvollisuus ja 3.5.6 Vakuutus tapahtuman aiheuttaminen.

Suomen kuuluminen Euroopan unioniin on osaltaan vaikuttanut myös vakuutusoikeuteemme. 1970-luvulla annettiin ensimmäiset vahinko- ja henkivakuutus direktiivit, joilla toteutettiin niin kutsuttu sijoittumisoikeus, eli yhteisön jäsenalueelta kotoisin oleva vakuutus yhtiö saattoi tämän jälkeen perustaa samoilla ehdoilla toiseen jäsenvaltioon asioimiston tai sivukonttorin kuin kyseisestä jäsenvaltiosta kotoisin oleva vakuutus yhtiö. Muista Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiiveistä keskeisimpinä vakuutus direktiiveinä voidaan lisäksi pitää direktiiviä 2002/83/EY henkivakuutuksesta ja toista ja kolmatta vahinkovakuutus direktiiviä (88/357/ETY ja 92/49/ETY)⁴⁷. Pyrkimyksistä huolimatta EU:ssa ei ole vielä voitu yhtenäistää vakuutus sopimuksia koskevaa lainsäädäntöä tai luomaan yhtenäisiä

⁴⁵ Hoppu & Hemmo, 2006, s. 9

⁴⁶ Virtanen, Vahingonkorvaus – laki ja käytännöt, 2011, s. 59

⁴⁷ Norio-Timonen, Lainsäätäjän, vakuutusvalvoja ja vakuutus tuotteet, Lakimies 7-8/2006, s. 1283

vakuutusmarkkinoita. Syy tähän löytyy suurelta osin lainsäädäntöjen olennaisista eroista eri maiden välillä.⁴⁸

2.4.1 Muutoksenhaku

Korvauksen hakijan ollessa tyytymätön vakuutusyhtiön päätökseen, ensimmäinen keino muutoksenhakuun on uuden käsittelyn pyytäminen vakuutusyhtiöltä. Vakuutusyhtiö voi myös ottaa omasta aloitteestaan korvauspäätökset uuteen käsittelyyn, esimerkiksi käsiteltävänä olevan asian monimutkaisuuden vuoksi.

Suomen perustuslaki takaa jokaiselle oikeuden saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja ilman aiheetonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa sekä oikeuden saada oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskevan päätöksen tuomioistuimen tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi.⁴⁹ Myös vakuutuskorvauspäätökseen tyytymätön korvauksen hakija voi saattaa asian yleisen alioikeuden käsiteltäväksi. Vakuutussopimuslain 74 §:ssä on säädetty vakuutuksenantajan tekemän korvausta koskevan päätöksen kanneajasta. Sen mukaisesti kanne tulee nostaa kolmen vuoden kuluessa siitä, kun asianosainen on saanut kirjallisen tiedon vakuutuksenantajan päätöksestä ja tästä määräajasta. Vapaaehtoiisiin vakuutuksiin liittyvissä korvausriita-asioissa toimivaltaisia tuomioistuimia ovat vakuutusyhtiön kotipaikan käräjäoikeus ja kantajan kotipaikan käräjäoikeus.⁵⁰

Vapaaehtoiisiin henkilövakuutuksiin liittyvissä korvausriidoissa asia voidaan tuoda myös *vakuutuslautakunnan* käsiteltäväksi. Vakuutuslautakunta on

⁴⁸ Hoppu & Hemmo, 2006, s. 14–15

⁴⁹ Suomen perustuslain 21 §

⁵⁰ Antila, Erwe, ym. 2008, s. 444

vakuutus- ja rahoitusneuvonnan yhteydessä toimiva lautakunta, joka käsittelee vakuutussuhteeseen perustuvia, lain ja vakuutusehtojen tulkintaa ja soveltamista koskevia erimielisyyksiä. Lausuntoa lautakunnalta voivat pyytää kaikki vakuutuksen osapuolet, edunsaajaa ja vahinkoa kärsinyt mukaan lukien. Lautakunta antaa tapauksesta oikeuden ja kohtuuden mukaan perustellun lausunnon, joka on luonteeltaan ratkaisusuositus. Lautakunnan päätökset eivät siis ole oikeudellisesti sitovia, mutta yleinen käytäntö on osoittanut vakuutuksenantajien toimivan lautakunnan ratkaisusuositusten mukaisesti.⁵¹

Myös kuluttajariitalautakuntaan voidaan riitainen vakuutusasia viedä. Kuluttajariitalautakunta käsittelee elinkeinonharjoittajan palvelua tai kulutushyödykkeen laatua koskevia valitusasioita. Näihin sisältyvät myös vakuutuksenantajan tekemät kuluttajia koskevat päätökset. Myös kuluttajariitalautakunnasta annettava päätös on ratkaisusuositus, eikä se näin ollen sido vakuutuksenantajaa.⁵²

2.5 Hyvä vakuutustapa

Hyvää vakuutustapaa ei ole suoranaisesti määritelty käsitteenä lainsäädännössä saati muussa viranomaistoiminnassa⁵³. Hyvän vakuutustavan käsite tulee kuitenkin esiin muun muassa lakiteksteissä ja vakuutuslautakunnan päätösten perusteluissa⁵⁴. Vakuutuslautakunnan

⁵¹ FINE – Vakuutus- ja rahoitusneuvonta, http://www.fine.fi/index.php?menu4_pos=Lautakunnat-%BB%A0Teht%E4v%E4t&item=197

⁵² Antila, Erwe, ym. 2008, s. 442

⁵³ Norio-Timonen, 2010, s. 22

⁵⁴ Esimerkiksi: VakSL 6a §: ”Hylkäysperusteen on oltava lain ja hyvän vakuutustavan mukainen”, 16 §: ”Irtisanomiselle on oltava hyvän vakuutustavan mukainen peruste” ja VYL 25.1 ”Vakuutusvalvontavirasto valvoo, että vakuutusyhtiöt noudattavat vakuutustoimintaa koskevaa lainsäädäntöä ja hyvää vakuutustapaa”.

perusteluissa hyvän vakuutustavan on katsottu sisältävän ainakin sen, että tarjottavat vakuutustuotteet antavat tosiasiallista vakuutusturvaa, ja että vakuutusyhtiö toimii aktiivisesti korvausasioissa⁵⁵.

Pääperiaate hyvän vakuutustavan takana on sama kuin muissakin finanssialalla noudatettavissa ”hyvissä tavoissa”, kuten hyvässä pankkitavassa tai hyvässä arvopaperikauppatavassa, menettelytapojen tulee olla sopimussuhteen osapuolten oikeuksia ja velvollisuuksia tasapuolisesti kunnioittavia ja niiden tulee johtaa osapuolten kannalta kohtuulliseen lopputulokseen⁵⁶. Hyvään vakuutustapaan kuuluukin olennaisesti vakuutusyhtiöiden vastuunvalinta ja korvaustoiminta, joista molemmista Suomen vakuutusyhtiöiden keskusliitto on antanut yleiset ohjeet⁵⁷. Lisäksi osana hyvää vakuutustapaa voidaan nähdä vaatimukset vakuutusyhtiöiden esitteissä ja sopimuksissa käytettävästä hyvästä kielestä, rikastumiskielto, eli periaate siitä, ettei vakuutettu, vakuutuksenottaja tai edunsaaja saa taloudellisesti hyötyä vakuutustapahtumasta, tiettyjen vakuuttamiskelvottomien riskien rajoittaminen pois vakuutuksista, vakuutuksenottajan tunnistaminen vakuutus sopimuksesta päätettäessä, vakuutuksellisen intressin olemassaolo ja vakuutettavan henkilön suostumus vakuutukseen.⁵⁸

Vakuutusyhtiöiden velvollisuus noudattaa hyvää vakuutustapaa tulee suoraan laista. VYL 25 luvun 1 § mukaisesti Vakuutusvalvontaviraston (nykyisin Finanssivalvonta) tehtävänä on valvoa, että vakuutustoimintaa harjoittavat

⁵⁵ Esimerkiksi vakuutustuotteen tarjoamasta tosiasiallisesta turvasta VKL 248/10 ja VKL 511/07 ja vakuutusyhtiön aktiivisesta toiminnasta VKL 419/09

⁵⁶ Antila, Erwe, ym., 2008, s. 411

⁵⁷ Korvaustoiminnan periaatteet (16.6.1998) ja Vastuunvalinnan yleiset periaatteet vakuutustoiminnassa (10.6.2002)

⁵⁸ Antila, Erwe, ym. 2008, s. 411–415

vakuutusyhtiöt noudattavat vakuutustoiminnassaan lainsäädäntöä ja hyvää vakuutustapaa. Myös laissa ulkomaisista vakuutusyhtiöistä ja vakuutusyhdistyslaissa on suorat määräykset hyvän vakuutustavan noudattamisvelvollisuudesta⁵⁹. Hyvän vakuutustavan noudattaminen johtaa siihen, että vakuutuslalla toimivien toiminta on ensinnäkin muodollisesti lainmukaista, mutta myös eettisesti kohtuullista ja kestävää sekä oikeudenmukaista⁶⁰.

⁵⁹ Laki ulkomaisista vakuutusyhtiöistä 59 § ja vakuutusyhdistyslaki 12 luku 4 §

⁶⁰ Lehtipuro, Luukkonen, Mäntyniemi, Raulos & Santavirta, Vakuutuslainsäädäntö, 2010, s. 121

3. YKSITYISTAPATURMAVAKUUTUKSEN SOPIMUSSUHDE

Yksityistapaturmavakuutuksen sopimussuhde noudattaa pääasiassa yleisiä sopimusoikeuden oppeja ja periaatteita. Vakuutussopimus syntyy yleensä vakuutuksenhakijan vakuutuksenantajalle tekemän vakuutushakemuksen seurauksena.⁶¹ Vakuutusta haettaessa ja myönnettäessä vakuutuksenhakijalta selvitetään yleensä vähintään tiedot vakuutetusta, vakuutuksenottajasta ja haettavasta vakuutuksesta sekä muut riskinarvioinnin kannalta merkitykselliset seikat, kuten vakuutettavan terveydentilatiedot⁶². Vakuutuksenantajilla ei ole pakko myöntää haettua vakuutusta, vaan esimerkiksi vakuutuksenhakijan uhkaava käyttäytyminen, tai se, että hakija on merkitty vakuutusyhtiöiden ylläpitämään väärinkäytösrekisteriin, ovat hyväksyttäviä syitä olla myöntämättä haettua vakuutusta.⁶³

3.1 Vakuutussopimusehdot

Vakuutussopimusten ehdot ovat lähtökohtaisesti vakioehtoja.⁶⁴ Vakioehtojen käyttöä vakuutussopimuksissa voidaan perustella erityisesti sillä, että samaan vakuutuskantaan kuuluvat vakuutuksenottajat tulee asettaa samanarvoiseen asemaan heidän riskiyhteisyytensä vuoksi. Samanarvoiseen asemaan saattaminen varmistuu kaikissa samantyyppisissä vakuutussuhteissa käytettävien vakioehtojen avulla.⁶⁵ Vakuutussopimuksen ehdot voidaan jaotella rakenteellisesti kahteen osaan, yleisiin ehtoihin ja erityisiin ehtoihin. Yleiset ehdot kattavat vakuutussopimuksen yleisiä kysymyksiä ja vastuunrajoituksia määrittelevät ehdot, jotka ovat myös yhteisiä kaikille

⁶¹ Norio-Timonen, 2010, s. 21

⁶² Antila, Erwe, ym. 2008, s. 252

⁶³ Suomen vakuutusyhtiöiden keskusliitto, 2002, s. 2

⁶⁴ Katso jakso 2.3 Vakiosopimukset

⁶⁵ Häyhä, 1997, s. 99

yleisillä sopimusehdoilla myönnettyille vakuutuslajeille. Erityisissä ehdoissa määritellään tarkempi sisältö vakuutusturvalle, kuten rajoitusehtojen sisältö ja vakuutustapahtuman tunnusmerkit.⁶⁶

Rajoitusehdot

Lähtökohta vakuutusturvan eli vakuutusehtojen sisällön määräytymiselle on osapuolten välinen sopimusvapaus. Vakuutussopimuksen perusteella vakuutuksenantajan vastuuta määrittävät ehdot voidaan jaotella positiivisiin ja negatiivisiin vastuunmäärittämissäehtoihin. Positiiviset vastuunmäärittämissäehdot kattavat määritelmät niistä riskeistä, jotka tulevat vakuutuksen perusteella korvattaviksi. Negatiivisilla vastuunmäärittämissäehdoilla taas suljetaan pois ne vahinkotapahtumat ja tietyistä seikasta aiheutuvat vahingot, joita vakuutuksesta ei ainakaan täysimääräisesti korvata. Nimenomaan negatiivisia vastuunmäärittämissäehtoja kutsutaan rajoitusehdoiksi niiden vakuutuksenantajan vastuuta rajoittavan luonteensa vuoksi. Rajoitusehdot sisältyvät yleensä vakuutussopimuksen yleisiin ehtoihin, mutta niiden yksilöllistäkään solmimista ei ole kielletty. Rajoitusehtojen periaatteena on rajata korvattavien vakuutustapahtumien määrää sulkemalla pois tiettyjä erityistilanteita, jotka sisältyisivät vakuutussopimuksen yleiseen vakuutustapahtuman määritelmään.⁶⁷

Sopimusehtojen sitovuuden periaate tarkoittaa sitä, että osapuolten väliseen sopimukseen otetut ehdot ja määräykset ovat osapuolten välillä velvoittavia. Vakuutussopimukseen otettujen rajoitusehtojen sitovuus tarkoittaa lähtökohtaisesti sitä, että vakuutuksenantajalla on oikeus rajoitusehtoon vedoten kieltäytyä rajoitusehdon mukaisten vahinkojen korvaamisesta.⁶⁸ Vakuutussopimuslain 3 §:n mukaisesti kuluttaja-asiakkaan vahingoksi lain

⁶⁶ Hoppu & Hemmo, 2006, s. 106

⁶⁷ Raulos, Vakuutussopimuksen rajoitusehtojen sitovuudesta teoksessa, 2001, s. 189–190

⁶⁸ Raulos, 2001, s. 191

säännöksistä poikkeavat vakuutusehdot ovat mitättömiä. Näin ollen rajoitusehtojenkaan sisältö ei ole täysin vakuutus sopimussuhteen osapuolien keskenään neuvoteltavissa.⁶⁹

Vakuutus sopimuslain mukaisina ainoina hyväksyttävänä vakuutuksen antajan vastuuta rajoittavina ehtoina henkilövakuutuksissa voidaan pitää lain 37 §:n mukaan kahta tilannetta. Vastuun rajoitusehdon on perustuttava vakuutetulta hänen terveydentilastaan hankittuihin tietoihin tai johduttava vakuutuksen laadusta tai muusta erityisestä seikasta. Kaikki muut vakuutuksen antajan vastuuta rajoittavat ehdot, jotka perustuisivat siihen, että vakuutetun sairaus tai vamma oli olemassa jo vakuutusta haettaessa, ovat siis oikeudellisesti sitomattomia. Tämä ei kuitenkaan rajoita vakuutusyhtiöiden mahdollisuutta tarjota yleisölle vakuutusta, jossa on suljettu vakuutuksen korvauspiirin ulkopuolelle jokin yksilöity sairaus⁷⁰. Tällöin siis tämän sairauden aiheuttamat vahingot eivät tule korvattaviksi, ja rajoitusta voidaan pitää hyväksyttävänä, sillä se kuuluu olennaisesti tämän vakuutuksen luonteeseen ja koskee koko kyseistä vakuutuskantaa.

Yksi vakuutusyhtiöiden yleisimmistä rajoitusehdoista henkilövakuutuksissa on fyysikaalisen tai siihen rinnastettavan hoidon rajaaminen korvauspiirin ulkopuolelle. Vakuutuslautakunnan lausunnossa VKL 573/06⁷¹ kyse oli lääkärin vakuutetulle määräämästä fysioterapiasta ja sen kustannusten korvattavuudesta vakuutetulla olevasta sairausvakuutuksesta. Vakuutusyhtiö oli kieltäytynyt kulujen korvaamisesta vedoten vakuutusehtojen kohtaan, jossa

⁶⁹ Raulos, 2001, s. 201

⁷⁰ Norio-Timonen, 2010, s. 26

⁷¹ Otsikolla ”Vakuutuksen korvauspiiri. Hoitokulut. Rajoitusehdon soveltaminen. Oliko kyseessä fyysikaalinen tai siihen rinnastettava hoito? Fysioterapeutin antama hoidon ja harjoitusliikkeiden ohjaus.”

todettiin, ettei vakuutuksen perusteella korvata fysikaalista tai siihen rinnastettavaa hoitoa.

Vakuutuslautakunta toteaa ratkaisun perusteluissaan, että tapauksessa erityisesti esillä olleiden, yksilöllisen terapeuttisen harjoittelun ja siihen liittyvän hieronnan ja fysikaalisen hoidon käyntien sisältyminen rajoitusehdon mukaisiin korvauspiiriin ulkopuolelle jääviin kustannuksiin oli vakuutusehtojen mukaista. Varsinaisiin hoitotoimenpiteisiin liittyy aina valmistavia ja tukevia toimenpiteitä ja näiden toimenpiteiden korvattavuus ratkaistaan varsinaisten hoitotoimenpiteiden korvattavuudesta annettujen vakuutusehtomääräysten mukaisesti. Vakuutusyhtiön kielteinen korvauspäätös myös näiden kulujen osalta oli siis asianmukainen.

Tapaus on sinänsä yksinkertainen. Jos vakuutussopimukseen on kirjattu ehto, ettei vakuutus korvaa fysikaalista tai siihen rinnastettavaa hoitoa, ei tätä hoitoa silloin vakuutuksesta sen ehtojen sananmukaisen tulkinnan perusteella korvata. Tapauksessa oli osittain kyse myös siitä, mitkä hoidot ja käynnit katsottiin fysikaaliseksi tai siihen rinnastettavaksi hoidoksi. Lautakunta on mielestäni ollut oikealla ja perustellulla kannalla todetessaan, että valmistavat ja tukevat toimenpiteet korvataan kuten varsinaiset hoitotoimenpiteet korvattaisiin, ovathan ne selkeästi varsinaisia hoitotoimenpiteitä tukevia, eli osa itse hoitotoimenpidettä.

Ostavastuu

Vakuutuslakia ei sisällä erikseen säännöksiä vakuutussopimukseen otettavista määräyksistä omavastuusta. Omavastuuehdolla vakuutuksenottajan on kannettava tietyn korvausmäärän alittavat vahingot itse, eikä vakuutuksenantaja korvaa niitä. Omavastuuehdolla voidaan katsoa olevan vahinkoja ennalta ehkäisevä luonne. Vakuutetun joutuessa kantamaan osan vakuutuksen aiheuttamista taloudellisista tappioista itse, hänen

oletetaan välttävän vahinkojen syntymistä. Omavastuuehto, joka on otettu nimenomaisesti vahinkoja ennalta estävän vaikutuksen vuoksi, velvoittaa yleensä vakuutuksenottajan kantamaan itse aina omavastuun osuuden yksittäisestä vahingosta, oli vahingon suuruus miten laaja tahansa. Omavastuuehdolla voidaan myös katsoa olevan merkitystä korvauskäsittelyn kannalta. Korvausmääriltään pienten vahinkojen vakuutusyhtiöille aiheuttamat kustannukset, niin selvittämisen kuin maksamisen osalta, voivat tulla suuremmiksi, mitä maksettava korvaus itsessään. Korvauskäsittelyyn pohjautuvat omavastuuehdot ovat yleensä luonteeltaan sellaisia, että vahingon ylittäessä sovitun määrän, vakuutusyhtiö korvaa vahingon kokonaisuudessaan, eikä vakuutettu ole velvoitettu kantamaan omavastuun määrittelemää osuutta vahingosta itse.⁷²

3.1.1 Vakuutusopimusehtojen muuttaminen

Sopimusvapauden periaatteen pääsäännön mukaisesti osapuolet saavat sopia haluamallaan tavalla heidän välisestä sopimuksesta. Täten jo solmitun sopimuksen myöhempi muuttaminen on sallittua sopimusosapuolien yhteisymmärryksessä. Sopimuksissa voidaan myös jo ennalta varautua muutostarpeisiin ottamalla sopimukseen erityinen muutosehto.⁷³ Vakuutusopimussuhteissa vakuutusmaksuja ja muita vakuutusehtoja saadaan muuttaa sopimusosapuolten yhteisellä myötävaikutuksella⁷⁴. Sopimusosapuolen yksipuolista oikeutta sopimuksen muuttamiseen on rajoitettu, sekä oikeutettu, lainsäädännöllä. Sopimusoikeudellisesti yhdet yksityiskohtaisimmista säännöksistä yksipuolisesta sopimuksen muuttamisesta sisältyvät vakuutusopimuslakiin.⁷⁵ Vakuutusopimuksissa

⁷² Hoppu & Hemmo, 2006, s. 249–250

⁷³ Hemmo, 2007, s. 61-62

⁷⁴ Hoppu, 1997, s. 124

⁷⁵ Hemmo, 2011, s. 18

yksipuolisen sopimusehtojen muuttamisen tarve voi liittyä muun muassa vakuutuksenantajan toimintapolitiikassa tai tarjottavissa vakuutustuotteissa tapahtuvaan muutokseen tai vakuutetun riskin muuttumiseen⁷⁶.

Vakuutuslainsäädännön 20a §:ssä on yksilöity ne perusteet, joilla vakuutuksenantaja saa yksipuolisesti muuttaa vakuutuslainsäädännön ehtoja vakuutuksenottajan vahingoksi⁷⁷. Jotta vakuutuksenantajalla on oikeus 20a §:n perusteella muuttaa vakuutuslainsäädännön, tulee tästä ottaa maininta vakuutuslainsäädännön mukaisesti. Pykälään sisältyy rajoitus siitä, ettei vakuutuksenantajan tekemä muutos saa johtua vakuutetun vakuutuslainsäädännön ottamisen jälkeen heikentyneestä terveydentilasta tai siitä, että vakuutuslainsäädännön tapahtuma on sattunut. Pykälän 3 momentissa laajennetaan vielä vakuutuksenantajan oikeutta tehdä vakuutuslainsäädännön ehtoihin sellaisia vähäisiä muutoksia, joilla ei ole vaikutusta sopimuksen keskeiseen sisältöön.

Vakuutuslainsäädännön on muutettavissa vakuutuksenantaja-aloitteisesti myös silloin, kun kyseessä on vakuutuksenottajan tiedonantovirhe. Myös vaaran lisääntyminen eli rixin kasvu on sallittu peruste ehtojen muutokselle silloin, kun vaaran lisääntyminen ei ole vakuutuslainsäädännön tapahtuman sattumisen tai vakuutetun terveydentilan heikkenemisen seuraus, vaan johtuu esimerkiksi asuinpaikan vaihtamisesta.⁷⁸

Vakuutuksenottajalle vakuutuslainsäädännön laissa ei ole annettu oikeutta vaatia vakuutuslainsäädännön ehtojen tai sopimuksen muuttamista. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että jollei vakuutuksenottaja ja vakuutuksenantaja pääse yhteisymmärrykseen vakuutuslainsäädännön tehtävistä muutoksista, on

⁷⁶ Hemmo, 2011, s. 20

⁷⁷ Rantala & Pentikäinen, 2009, s. 283

⁷⁸ Rantala & Pentikäinen, 2009, s. 283

vakuutuksenottajan ainut keino irtisanoa vakuutus saadakseen tilanteeseen muutosta.⁷⁹ Vakuutuslainsäädännön mukaan vakuutuksenottajalla on oikeus irtisanoa vakuutus koska tahansa vakuutuskauden aikana, jos vakuutuksen voimassaoloajaksi on sovittu vähintään 30 päivää. Vakuutuksenottaja saa määrätä vakuutuksen päättymisajan, ja jollei aikaa ole määrätty, vakuutus päättyy kun irtisanomisilmoitus on lähetetty tai annettu vakuutuksenantajalle. Vakuutuslainsäädännön muuttaminen vakuutuksenottajaaloitteisesti on kuitenkin mahdollista esimerkiksi silloin, kun vakuutuksenottaja haluaa laajentaa vakuutusturvaansa tai korottaa vakuutusmääriä. Vakuutuksenantaja vain käsittelee tilannetta tällöin samoin tavoin kuin uutta vakuutusta haettaessakin.⁸⁰

3.2 Tiedonantovelvollisuus

Yleisessä sopimussuhteissa tiedonantovelvollisuus perustuu ajatukselle, että sopijapuolilla on aina parempi tieto omasta tilanteestaan ja päästäkseen tasapuoliseen sopimukseen on näitä tietoja jossain määrin vaihdettava. Se, millainen sopimusta neuvottelevien osapuolten suhde on ja mitä pidetään hyväksyttävänä tavoitteena, määrää suurelta osin tiedonantovelvollisuuden laajuuden. Oikeuskehityksen myötä neuvottelukumppanin riittävän tiedontason varmistaminen on noussut yhtä tärkeämmäksi seikaksi. Erittäin tärkeitä tiedonantovelvollisuuden laajuuteen vaikuttavia tekijöitä ovat myös osapuolten asiantuntemus ja sopimuksentekoaikamat.⁸¹ Vakuutuslainsäädännössä on sekä vakuutuksenhakijalle että vakuutetulle, kuin myös vakuutuksenantajalle asetettu tiettyjä tiedonantovelvoitteita.

⁷⁹ Norio-Timonen, 2010, s. 33

⁸⁰ Antila, Erwe, ym. 2008, s. 283

⁸¹ Hemmo, Sopimusoikeus I, 2003, s. 277–278

3.2.1 Vakuutuksenantajan tiedonantovelvollisuus

Vakuutuksenantajan tiedonantovelvollisuus perustuu siihen lähtöoletukseen, että vakuutuksenantaja on sopimussuhteen vahvempi osapuoli, ja parhaiten selvillä eri vakuutuslajeista ja niiden ehdoista. Toki vakuutuksenottaja voi itse hakea vakuutuksiin ja niiden tarjontaan liittyvää tietoa eri lähteistä, mutta jotta vakuutuksenottajan asianmukainen ja riittävä tiedonsaanti varmistettaisiin, on vakuutuslakien 5 §:ssä säädetty, että vakuutuksenantajan on annettava vakuutushakijalle tarpeelliset tiedot vakuutustarpeen arvioimiseksi ja vakuutuksen valitsemiseksi ennen vakuutus sopimuksen päättämistä.⁸² Pykälässä mainitaan myös erityisesti huomion kiinnittämisestä olennaisista rajoitusehdoista annettaviin tietoihin. Vakuutuksenantaja on pykälän mukaan vapaa tästä tiedonantovelvollisuudestaan vain, jos hakija ei halua tietoja, tai niiden antaminen tuottaisi kohtuutonta haittaa.

Vakuutuksenantajan tiedonantovelvollisuuden sisältöön voidaan myös katsoa kuuluvaksi ilmoittaa vakuutuksen luoman turvan olennaisista rajoituksista, eli käytännössä aiemmin jaksossa 3.1 ehtojen yhteydessä käsitellyistä rajoitusehdoista. Rajoitusehdon olennaisuus selviää arvioimalla tavallisen vakuutusta harkitsevan henkilön tärkeänä pitämiä ominaisuuksia kyseisessä vakuutuksessa. Jos tällaisista oletuksista turvaa luovista ominaisuuksista on poikettu vakuutusehdoissa, tulee vakuutuksenantajan kiinnittää niiden esille tuomiseen erityistä huomiota.

Vakuutuslautakunta on antanut useita ratkaisuja rajoitusehdon kuulumisesta vakuutuksenantajan tiedonantovelvollisuuden piiriin ja siitä, onko ehdon osalta

⁸² Hoppu & Hemmo, 2006, s. 37

tiedonantovelvollisuus täytetty asianmukaisesti. Ratkaisussa VKL 236/06⁸³ kyse oli yksityistapaturmavakuutuksesta suoritettavasta kuolemantapauskorvauksesta ja siitä oliko vakuutuksenantaja täyttänyt tiedonantovelvollisuutensa vakuutussumman alentamisperusteista.

Lautakunnan mukaan tietoa tapaturman satuttua suoritettavasta vakuutussummasta voidaan pitää olennaisena ominaisuutena vakuutustarvetta arvioitaessa ja valittaessa. Vakuutuksenantajan on näin ollen annettava vakuutuksen hakijalle tieto tästä rajoitusehdosta. Lautakunta toteaa lisäksi, että koska vakuutusopimuslain 5 §:ssä ei ole säädetty tarkemmin, millä tavoin tiedonantovelvollisuus tulee täyttää, voidaan asianmukaisina tapoina pitää sekä kirjallista että suullista ilmoitusta. Riitatilanteessa todistustaakka tiedonantovelvollisuuden täyttämisen toteennäytöstä on vakuutuksenantajalla. Lautakunnan mukaisesti kuluttajalla ei voida katsoa olevan yleistä velvollisuutta tutustua postitse tilaamatta saamiinsa suoramyyntimateriaaleihin. Näin ollen yleisten markkinointikirjeiden ei voida katsoa täyttävän vakuutuksenantajan tiedonantovelvollisuutta. Vakuutuksenottajan voi myös olla vaikeaa muodostaa selkeää kuvaa vakuutuksen sisällöstä pelkän puhelinkeskustelun perusteella, joten pelkkä yleinen malli vakuutusyhtiön puhelinmyyntitavasta ei vielä riitä todisteeksi sille, että tiedonantovelvollisuus on täytetty, ainakaan asianmukaisesti. Lautakunta tuleekin ratkaisussaan sille perustellulle kannalle, ettei vakuutuksenantaja ollut täyttänyt tiedonantovelvollisuuttaan rajoitusehdosta asianmukaisesti.

Lautakunnan ratkaisussa ei suoranaisesti oteta kantaa siihen, milloin tiedonantovelvollisuus voidaan katsoa täytetyksi asianmukaisesti joko suullisesti tai kirjallisesti. Vakuutuskirjan voitaneen mielestäni katsoa

⁸³ Otsikolla ”Vakuutuksenantajan tiedonantovelvollisuus. Kuolemantapauskorvaus. Vakuutussummasta annetut tiedot. Törkeä huolimattomuus. Alkoholin ja unilääkkeen yhteisvaikutuksen alaisena tapahtunut kaatuminen.”

kirjallisen tiedonantovelvollisuuden täyttäväksi, jos vakuutuksenottajan voidaan katsoa saavan siitä tiedon olennaisista vakuutuksenehdoista vaivatta ja helposti ymmärrettävässä muodossa. Nykyään pelkästään internetin kautta myytävien vakuutusten osalta tiedonantovelvollisuuden voinee katsoa täyttyneen ainakin silloin, kun vakuutuksenhakija merkitsee hakemuksensa yhteydessä lukeneensa ja ymmärtäneensä vakuutus sopimuksen ehdot. Suullisesti tiedonantovelvollisuus todennäköisesti täyttyy yksityiskohtaisissa vakuutuksen hakemisen yhteydessä käydyissä keskusteluissa, mutta tällöin tiedon oikein ymmärtämisen riski jää elämään. Nauhoittamatonta yksittäistä keskustelua voi olla vaikea myöhemmin todeta tiedonantovelvollisuuden täyttäneeksi.

Vakuutus sopimuksen solmimisen jälkeen vakuutuksenantajalla on vakuutus sopimuslain 6 § perusteella velvollisuus toimittaa ilman aiheutonta viivytystä vakuutuksenottajalle vakuutus kirja, johon on merkitty vakuutus sopimuksen keskeinen sisältö ja vakuutusehdot. Jos vakuutuksenantaja ei myönnä haettua vakuutusta, on lain 6 a §:n mukaisesti myös tästä ilmoitettava vakuutuksenhakijalle. Ilmoituksesta on käytävä ilmi se hyvän vakuutustavan tai lain mukainen peruste, johon hylkäys pohjautuu. Vakuutus sopimussuhteen aikana vakuutuksenantaja on lisäksi, vakuutus sopimuslain 7 § mukaisesti, velvollinen lähettämään vuosittain vakuutuksenottajalle tiedotteen, jossa kerrotaan vakuutus määrä ja muut vakuutuksenottajalle merkitykselliset seikat sopimussuhteesta.

Jos vakuutuksenottajalle ei ole kaikkia tarpeellisia tietoja annettu, tai tiedot ovat olleet virheellisiä tai harhaanjohtavia, katsotaan lain 9 § perusteella vakuutus sopimuksen olevan voimassa sen sisältöisenä, kuin vakuutuksenottajalla oli saamiensa tietojen perusteella ollut aiheutta sopimuksen sisältö käsittää. Tämä sääntö pätee myös vakuutus sopimussuhteen aikana, ainoan poikkeuksen tekee vakuutuksenantajan edustajan vakuutus tapahtuman sattumisen jälkeen

antamat tiedot tulevasta korvauksesta. Nämä ennen korvauskäsittelyä annetut tiedot eivät sido vakuutuksenantajaa.

Terveydentilaltaan heikentyneen vakuutetun kannalta vakuutuksenantajan tiedonantovelvollisuus on erittäin tärkeä. Jotta vakuutusopimussuhteesta saataisiin parhaalla mahdollisella tavalla molempia osapuolia tyydyttävä, tulee vakuutetun tietää, mitä vakuutusyhtiö tulee mahdollisissa vahinkotapahtumissa korvaamaan ja mitkä seuraamukset on rajoitettu korvausvastuun ulkopuolelle. Yleisesti ottaen tapaturmavakuutuksissa on sopimussuhteen ulkopuolelle rajoitettu korvaus niistä vahingoista, jotka ovat millään tavoin seurausta vakuutetulla olevasta sairaudesta. Myös piilevät sairaudet, jotka tulevat ilmi vasta vahinkotapahtuman seurauksena ovat tässä tarkoituksessa vakuutuksenantajan vastuuta rajoittavia tai sen kokonaan poistavia. Jotta vakuutuksenhakija ja vakuutettu ymmärtävät tämän tilanteen jo ennen vakuutusopimussuhteen päättämistä, tulee vakuutuksenantajan täyttää tiedonantovelvollisuutensa huolellisesti.

3.2.2 Vakuutuksenottajan tiedonantovelvollisuus

Vakuutusopimuslain 22 §:ssä säädetään vakuutuksenottajan ja vakuutetun tiedonantovelvollisuudesta. Tiedonantovelvollisuuden sisältö on, että vakuutetun ja vakuutuksenottajan on annettava täydelliset ja oikeat vastaukset vakuutuksenantajan esittämiin kysymyksiin ennen vakuutuksen myöntämistä. Kysymyksiä tulee olla vakuutuksenantajan vastuun arvioimisen kannalta merkityksellisiä. Lisäksi pykälä velvoittaa vakuutettua ja vakuutuksenottajaa oikaisemaan puutteelliseksi tai vääriseksi havaitsemansa tiedot vakuutuskauden aikana ilman aiheutonta viivytystä.

Tilanteessa, jossa vakuutetun terveydentila on jollain tavoin heikentynyt, tulee siis vakuutetun tai vakuutuksenottajan ilmoittaa vakuutuksenantajalle tästä heikentymisestä vain, jos vakuutuksenantajan kysymyksissä tämä asia tulee

esille. Kuten jo aiemmin mainittiin, seikat, joita vakuutuksenantaja ei selvittä, jäävät sen omalle vastuulle⁸⁴.

Korkein oikeus on ottanut vakuutuksenottajan tiedonantovelvollisuuteen kantaa tapauksessaan KKO: 2002:65. Kyse oli tilanteesta, jossa B oli ottanut kuolemantapauskorvauksen sisältävän yksityistapaturmavakuutuksen. B:ltä oli terveys selvityksessä kysytty, onko tai oliko hänellä ollut viimeisen viiden vuoden aikana hoitoa vaatinut alkoholiongelma. Kysymykseen B oli vastannut kieltävästi. Kun B oli kuollut tapaturmaisesti, vakuutusyhtiö oli kieltäytynyt suorittamasta vakuutuskorvausta edunsaajalle perustellen päätöstään B:n alkoholiongelmallalla, jonka hän oli jättänyt ilmoittamatta terveys selvityksessä. Tapauksessa kantajana ollut edunsaaja A oli korvausvaatimuksensa perusteeksi vedonnut siihen, että B:n vastausta tulisi pitää totuudenmukaisena ja täten tiedonantovelvollisuuden täyttävänä, sillä B:tä ei oltu hoidettu tarkoitettuna viiden vuoden aikana alkoholiongelmansa vuoksi.

Korkein oikeus asettui tapauksessa sille kannalle, että vaikka vakuutuksenantajan esittämä kysymys oli ollut jossain määrin tulkinnanvarainen, vakuutusyhtiölle oli olennaisen tärkeää saada tieto B:llä olleesta alkoholiongelmosta, sillä se oli merkittävä riskitekijä vakuutuksenantajan kannalta. Korkein oikeus totesikin perusteluissaan, että jättäessään ilmoittamatta alkoholiongelmostaan B ei ollut vastannut vakuutuksenantajan kysymykseen oikein ja näin ollen laiminlyönyt tiedonantovelvollisuutensa. Vakuutusyhtiöllä oli siis ollut oikeus kieltäytyä vakuutus korvauksen maksamisesta.

Korkein oikeus ei perustanut päätöstään vakuutus sopimuksen ehtojen kirjaimelliselle tulkinnalle, vaan otti huomioon myös vakuutuksenantajan riskin

⁸⁴ Antila, Erwe, ym. 2008, s. 263

suuruuden ja tulkinnanvaraisen kysymyksen vastauksen vaikutuksen tähän riskiin. Vastatessaan kysymykseen kieltävästi B oli sinänsä vastannut totuudenmukaisesti mutta koska kysymyksellä oli selvästi haluttu saada tieto mahdollisesta alkoholiongelmasta, voitiin B:n tiedonantovelvollisuus katsoa laiminlyödyksi. Vakuutuksenantajan vastuun laajentamista kyseenalaisella vastaustekniikalla ei tule sallia oikeuskäytännössä, sillä sen salliminen tulisi olemaan suoraan yhteydessä vakuutusten väärinkäytösten lisääntymiseen.

Vakuutuksenantajalla on suoraan lain nojalla oikeus jättää vakuutuskorvaus suorittamatta tiedonantovelvollisuuden laiminlyönnistä johtuen. Vakuutuslainsäädännön mukaisesti vakuutuksenantaja on vastuusta vapaa, jos vakuutettu tai vakuutuksenottaja on tahallisesti tai vähäistä suuremmasta huolimattomuudesta laiminlyönyt tiedonantovelvollisuutensa. Lisäedellytyksenä on, ettei vakuutuksenantaja olisi lainkaan myöntänyt vakuutusta siinä tapauksessa, että täydelliset ja oikeat vastaukset olisi annettu. Vakuutuksenantaja voi suorittaa korvauksen myös vain niiltä osin, kuin se vastaisi oikeita tietoja ja sovittua vakuutusmaksua.

Terveystilaltaan heikentyneen vakuutetun tulee vastata erityisen tarkasti ja totuudenmukaisesti vakuutuksenantajan kysymyksiin, jotta vakuutuksenantaja voi määritellä riskinsä ja sopimusosapuolet yhdessä sopimussuhteen sisällön tasapuoliseksi. Jos vakuutuksenantaja voi osoittaa, että vakuutuksenottaja tai vakuutettu on jättänyt ilmoittamatta seikan, joka olisi ollut riskinarvioinnin kannalta merkityksellinen, voi vakuutuksenantaja päästä soveltamaan vakuutuslainsäädännön 24 §:ä, ja vapautua siis jopa kokonaan korvausvelvollisuudestaan⁸⁵.

⁸⁵ Norio-Timonen, 2010, s. 81

3.3 Muutokset olosuhteissa vakuutus sopimuksen aikana

Yleisen sopimusoikeuden mukaisesti sopimussuhteen osapuolilla on vastapuoltaan kohtaan tiedotusvelvollisuus vastapuolen kannalta merkityksellisistä olosuhteiden muutoksista. Tämä velvollisuus luokitellaan usein sopimuksen sivuvelvoitteisiin ja sen rikkomisen seurauksena voi tulla kyseeseen vahingonkorvauksen suorittaminen toiselle osapuolelle.⁸⁶

Vakuutus sopimussuhteissakaan tiedonantovelvollisuus ei rajoitu vain vakuutus sopimussuhteen solmimishetkeen, vaan velvollisuus jatkuu läpi sopimussuhteen. Tällöin kyseessä on vakuutus enantajan velvollisuus lähettää vakuutus enottajalle vuosittainen tiedote vakuutus määrästä ja muista vakuutus ta koskevista vakuutus enottajalle ilmeisen merkityksellisistä tiedoista. Vakuutus enottajan puolestaan on velvollinen ilmoittamaan vaaran lisääntymisestä. Jos vakuutus enottaja ja vakuutus tettu ovat eri henkilöitä, ei itse vakuutus tulla ole vaaran kasvusta johtuvaa ilmoitus velvollisuutta, sillä yleisen sopimusoikeuden mukaisesti osapuolet eivät voi luoda sopimuksellaan velvoitteita kolmannelle osapuolelle.⁸⁷

Kuten aiemmin on jo usein tullut ilmi, määräytyvät vakuutus sopimussuhteen ehdot sopimuksen tekohetkellä vallinneiden olosuhteiden mukaan⁸⁸. Vakuutus enantajan riski voidaan yleisesti ottaen määritellä vahingon suuruuden ja vakuutus tapahtuman sattumistodennäköisyyden tulona. Näin ollen riski muuttuu olosuhteiden muuttuessa eli siis lisääntyy sekä silloin, kun suoritettavaksi tulevan korvauksen summa kasvaa kuin myös silloin kun itse tapaturman todennäköisyys kasvaa.⁸⁹ Jotta sopimussuhde pysyisi molempien

⁸⁶ Häyhä, Sopimus, laki ja vakuutus toiminta, 1996, s. 276

⁸⁷ Norio-Timonen, 2010, s. 116

⁸⁸ Norio-Timonen, Vakuutus enantajan vastuu vakuutus tapahtumasta, 2003 s. 218

⁸⁹ Norio-Timonen, 2010, s. 114

osapuolien suhteen tasapuolisena, säilyy vakuutuksenottajan tiedonantovelvollisuus riskiä määrittelevien asioiden muuttumisesta perustellusti vakuutussopimussuhteen aikana.

Vakuutetun olosuhteissa tapahtuneen muutoksen ilmoittamisvelvollisuus on otettu huomioon myös vakuutussopimuslaissa. Lain 27 §:ssä säädetään, että vakuutussopimukseen voidaan ottaa ehto, jonka mukaan vakuutuksenottajan tulee ilmoittaa vakuutuksenantajalle vakuutettuun liittyvästä muuttuneesta seikasta, jolla on merkitystä vakuutuksenantajan vastuun arvioimisen kannalta. Lisäksi voidaan katsoa, että tämän vaaran lisääntymisen aiheuttaneen seikan tulee vakuutuksenantajan kannalta olla sellainen, ettei hänen ole voitu olettaa ottaneen muutosta huomioon jo vakuutusta myönnettäessä⁹⁰. Pykälään on myös otettu erityinen maininta siitä, ettei terveydentilan muutoksia pidetä tässä tarkoitettuna vaaran lisääntymisenä, eivätkä ne täten ole ilmoitusvelvollisuuden alaisia.

Varsinkin tapaturmavakuutuksiin on hyvin yleisesti liitetty ehto vaaran lisääntymisen ilmoitusvelvollisuudesta. Tällöin kyse on esimerkiksi vakuutetun ammatissa, asuinpaikassa tai harrastuksissa tapahtunut muutos, jolla on merkitystä vakuutuksenantajan riskinarvioinnin kannalta.⁹¹ Terveystilassa tapahtuneiden muutosten jättämistä pois ilmoitusvelvollisuudesta voidaan perustella esimerkiksi vakuutetun ikääntymisestä johtuvalla luonnollisella riskin lisääntymisellä, mikä vakuutuksenantajan tulee jo sopimusta solmittaessa ottaa huomioon⁹².

⁹⁰ Hoppu 1997, s. 130

⁹¹ Antila, Erwe, ym. 2008, s. 236–237

⁹² Norio-Timonen, 2003, s. 218

Tapaturmavakuutuksissa se, ettei terveydentilatietojen muuttumisesta tarvitse vakuutuksenantajalle ilmoittaa, voi nopeasti ja osin virheellisesti kuulostaa vakuutetun kannalta erittäin positiiviselta ja jopa etua suovalta seikalta. Tällöin tulee kuitenkin muistaa se, että tapaturmavakuutuksista korvataan vain tapaturman aiheuttamat vahingot. Jos siis vahingon syynä on osaksikaan henkilöllä oleva sairaus tai muu tapaturmasta erillinen terveydentilaa heikentävä seikka, voi vakuutuksenantaja jättää korvauksen suorittamatta tai pienentää sitä vedoten tapaturman määritelmän täyttymättä jäämiseen.

3.4 Vastuu vakuutustapahtumasta

Vakuutus sopimus on vakuutuksenantajaa ja vakuutuksenottajaa kaksipuolisesti velvoittava sopimus. Vakuutuksenottaja on velvollinen maksamaan vakuutusmaksun ja vakuutuksenantaja on tämän vastineeksi velvollinen kantamaan vakuutus sopimuksessa sovitun vaaran.⁹³ Vakuutus sopimus lain 11.1 §:n mukaisesti vakuutuksenantajan vastuu vakuutus sopimuksessa alkaa, kun vakuutuksenantaja tai vakuutuksenottaja antaa hyväksyvän vastauksen toisen sopijapuolen tarjoukseen, ellei muusta ajankohdasta ole sopimuksessa yksilöllisesti sovittu. Pääperiaatteena kaikissa henkilövakuutuksissa on henkilön vakuuttaminen sellaisena kuin hän on. Tällöin voidaan katsoa, että seikat joita vakuutuksenantaja ei selvitä, jää vakuutus yhtiön vastuulle.⁹⁴

Yksityistapaturmavakuutuksessa vain tapaturmasta aiheutuneet taloudelliset menetykset tulevat korvattaviksi. Jotta vakuutustapahtumat voitaisiin korvata yhdenvertaisesti kaikkien vakuutus sopimussuhteessa olevien kannalta, ja näin ollen pitää yllä toimivaa yksityistapaturmavakuutusjärjestelmää, tulee

⁹³ Hoppu & Hemmo, 2007, s. 122

⁹⁴ Antila, Erwe, ym. s. 263

korvattava vakuutustapahtuma kyetä määrittelemään mahdollisimman tarkasti ja mahdollisimman vähin tulkintamahdollisuuksin.⁹⁵

3.4.1 Tapaturma

Tapaturmaa ei ole määritelty laissa, eikä sille voidakaan antaa yksityiskohtaista saati kaikki tilanteet huomioivaa määritelmää. Vakuutusikäytännössä on kuitenkin vakiintunut tietty tapaturman perusmääritelmä, jonka ainakin tulee täytyä, jotta vahinkotapahtumaa voidaan pitää yksityistapaturmavakuutuksen tarkoittamana tapaturma. Tapaturman tulee olla vakuutetun tahtomatta tapahtuva ulkoinen, äkillinen ja ruumiinvamman aiheuttava tapahtuma. Tämän perusmääritelmän lisäksi useat vakuutusyhtiöt ovat vakuutusehdoissaan laajentaneet tapaturman määritelmän kattamaan myös vakuutetun äkillisen voimanponnistuksen tai liikkeen yhteydessä tahtomatta syntyneet jänteen ja lihaksen kipeytymiset ja venähdysvammat, silloin kun lääkärin hoito on aloitettu noin 14 vuorokauden kuluessa vammautumisesta. Lisäksi ehtoihin on voitu ottaa korvattaviksi vakuutustapahtumiksi myös vakuutetun tahtomatta sattuneet auringonpistokset, lämpöhalvaukset, paleltumiset, hukkumiset ja kaasumyrkytykset sekä erehdyksessä nautitun aineen aiheuttamat myrkytykset.⁹⁶

Ulkoisuuden vaatimus tarkoittaa sitä, että tapaturman syntymiseen täytyy vaikuttaa jokin ulkoinen tekijä, esimerkiksi vieraan esineen isku tai kaatumisessa epätasainen pinta⁹⁷. Ulkoisuuden vaatimus on osaltaan esillä useassa kiistanalaisessa vakuutuskorvausratkaisussa, sillä sairaudet ovat sisäsyntyisiä, eivätkä siis täytä ulkoisuuden vaatimusta. Sairauden aiheuttama vahinko, esimerkiksi diabetesta sairastavan sairauskohtauksen seurauksena

⁹⁵ Mattson, 1992, s. 24–25

⁹⁶ Aarre, Yksityistapaturmavakuutus – ohjeita kuluttajille 2011, s. 3

⁹⁷ Antila, Erwe, ym. 2008, s. 176

kaatuminen ja sen aiheuttama aivotärähdys, ei täytä tapaturman määritelmää, koska tapahtuman alkusyy, sairaus, on sisäsyntyinen.⁹⁸

Tapauksessa VKL 292/06 kyse oli yksityistapaturmavakuutuksesta suoritettavasta kuolemantapauskorvauksesta ja tapaturmakäsitteen määrittelyyn täyttymisestä. Vakuutusyhtiö eväsi korvauksen maksun vetoamalla vakuutusehtoihin, joiden mukainen tapaturman määritelmä ei ollut täyttynyt tapaturman ulkoisuuden osalta. Oikeuslääketieteellisessä ruumiinavauksessa kuolinsyyksi oli todettu veren hengittäminen.

Lautakunta toteaa tapauksen perusteluissa, että vakuutusehtojen sanamuodon mukaan ulkoisina tapahtumina pidetään sellaisia tapahtumia, jotka ovat saaneet alkunsa vakuutetun elimistön ulkopuolelta. Ruumiinavauksessa ei kuitenkaan oltu todettu sellaisia ulkoisen tapahtuman aiheuttamiksi sopivia vammoja, jotka olisivat voineet olla syynä verenvuotoon. Verenvuodon voidaan siis katsoa saaneen alkunsa elimistön sisältä, ja tällöin ruumiinvammaa tai kuolemaa ei voida pitää tapaturmaisena. Näin ollen vakuutusyhtiön kielteinen korvauspäätös oli lautakunnan mukaan asianmukainen.

Toisin tapauksessa VKL 409/07, jossa kyse oli yksityistapaturmavakuutuksesta maksettavasta luunmurtuman korvauksesta. Vakuutusyhtiö eväsi korvauksen vedoten siihen, ettei tapaturma ollut ulkoisen elementin aiheuttama, eikä se näin ollen täyttänyt tapaturman määritelmää. Lautakunta päätyi kuitenkin ratkaisussaan toiselle kannalle.

⁹⁸ Mattson, 1992, s. 25

Ratkaisun perusteluissa lautakunta viittasi muun muassa vakuutusyhtiöiden yleisesti noudattamaan ratkaisukäytäntöön, jossa tapaturmiksi on katsottu myös vakuutetun hetkellisen tasapainon menettämisen seurauksena tapahtuneet kaatumiset ja loukkaantumiset. Näissä tilanteissa kaatumisen syynä on ollut yleensä joko hetkellinen motoriikan tai tasapainoaistin häiriö tai vakuutetun arviointihäiriö raajojensa liikeradasta. Näin ollen raajan ulkoisen esineen kanssa kohtaamisesta aiheutuneen vahingon tapaturmaisuuksi ei poista se, että kyseessä ei ole ollut hallittu liiketilanne tai ponnistus. Vakuutetulle vahinko oli aiheutunut jalan puutumisesta johtuneesta kaatumisesta. Lautakunnan ratkaisu oli, viitaten aiemmin esiteltyyn vakuutusyhtiöiden ratkaisukäytäntöön, että vakuutetun vahinko oli tapaturmainen ja näin ollen vakuutusyhtiön tuli suorittaa vakuutus sopimuksen mukainen korvaus vakuutetulle.

Ulkoisuuden vaatimus on yllä esitettyjen tapausten valossa selkeä. Silloin kun vahinko on aiheutunut kokonaan ilman ulkoista vaikutinta, on vahinko todennäköisesti sisäsyntyinen. Jos taas vahinkoon on ollut vaikuttamassa jokin ulkoinen seikka, on sisäsyntyisyyttä perustellusti epäiltävä.

Äkillisenä vahinkotapahtumaa pidetään silloin, kun vamman syntymekanismi on ajallisesti ollut lyhytkestoinen. Äkillisyyden vaatimus rajaa tapaturmakäsitteestä pois sellaiset vammautumiset, jotka ilmenevät esimerkiksi ihmiskehon luonnollisen kulumisen tai pitkäaikaisen rasituksen seurauksena.⁹⁹ Äkillisyyttä on arvioitu muun muassa tapauksessa VKL 374/07, jossa kyse oli yksityistapaturmavakuutuksesta haetuista hoitokulujen korvauksesta.

⁹⁹ Antila, Erwe, ym. 2008, s. 176

Vakuutusyhtiö ei suorittanut korvausta vedoten siihen, etteivät hoitokulut johtuneet tapaturmasta. Vakuutuslautakunta arvioi ratkaisussaan muun muassa sitä, täyttyikö tapaturman äkillisyyden vaatimukset. Korvausriidan alaiset hoitokulut olivat aiheutuneet venyttelyn yhteydessä tulleista polvikivuista. Asiassa ei näin ollen katsottu olleen sellaista äkillistä tapaturmamekanismia, joka yleisen kokemuksen mukaisesti voisi aiheuttaa terveeseen polveen vakuutetulla todetun kaltaisia vaurioita. Näin ollen vakuutusyhtiön päätös olla korvaamatta hoitokuluja oli lautakunnan mukaan asianmukainen.

Äkillisyyden voidaan sen sijaan katsoa täyttyvän erilaisissa ponnistamistilanteissa ja nopeissa liikkumisissa. Tällöin syntyvän vahingon korvattavuuteen voi vaikuttaa kuitenkin myös ulkoisuuden vaatimus. Vaikka tilanne voitaisiinkin katsoa äkilliseksi, ilman ulkoista elementtiä vahinko voidaan usein kuitenkin katsoa johtuneen ainakin osittain jostain sisäsyntyisestä tilasta, ja näin ollen korvaus voidaan monesti perustellusti evätä tai ainakin suorittaa vain osittaisena.

Ruumiinvamman aiheuttava rajaa pois yksityistapaturmavakuutuksen tapaturmana korvattavista vahingoista järkytyksen, surun ja muut psyykkiset traumat.¹⁰⁰ Vamman tulee siis olla fyysinen, jotta vakuutusyhtiön korvausvelvollisuus aktivoituisi.¹⁰¹ *Vakuutetun tahtomatta* tapahtuvaan tapaturmaan vakuutettu ei olisi itse voinut vaikuttaa vaan vahinkoon on ollut oleellisesti vaikuttamassa jokin vakuutetusta erillinen tekijä. Itsemurhat ja tappeluun osallistumisen seurauksena tulleet vahingot jäävät näin ollen yksityistapaturmavakuutuksen korvauspiirin ulkopuolelle. Vakuutetun

¹⁰⁰ Toisin esimerkiksi liikennevakuutuksissa, joissa henkinen kärsimys ja kipu voivat tulla korvattaviksi.

¹⁰¹ Antila, Erwe ym. 2008, s. 176

toiminnan vaikutusta vakuutustapahtuman sattumiseen tarkastellaan lähemmin vakuutustapahtuman aiheuttamista koskevassa jaksossa 3.4.6.

3.4.2 Pysyvän haitan määrittely

Yksi yksityistapaturmavakuutuksen perusteella korvattavaksi tuleva vahinko on tapaturman seurauksena syntynyt invaliditeetti eli lääketieteellinen haitta. Haitalla tarkoitetaan yleistä toimintakyvyn alenemista, esimerkiksi kyvyttömyyttä suoriutua päivittäisistä kotiaskareista ja asioiden hoidosta, liikkumisen vaikeutumista tai sosiaalisen kanssakäymisen hankaloitumista.¹⁰² Haittaa arvioidessa ei oteta huomioon vakuutetun ansionsaantimahdollisuuksia eikä muitakaan yksilöllisiä olosuhteita, kuten työtä tai harrastuksia. Haitta arvioidaan joko prosenteissa tai sosiaali- ja terveysministeriön vahvistaman haittaluokituksen perusteella¹⁰³. Prosenteissa ilmoitettu pysyvä haitta voidaan muuntaa haittaluokitukseen siten, että 5%:n haitta vastaa yhtä haittaluokkaa¹⁰⁴. Haittaluokituksessa vammat on jaettu vakavuutensa perusteella luokkiin 1–20, siten että luokka 20 vastaa täyttä haittaa. Pääsääntö on, että haittakorvaus maksetaan kun haitta on muodostunut pysyväksi. Jollei haitta ole muodostunut pysyväksi vuoden kuluessa tapaturmasta, maksetaan vakuutetulle toistaiseksi jatkuvamuotoista haittakorvausta sovittu enimmäismäärä ja haitan muodostuttua pysyväksi, vakuutus sopimuksen mukainen haittakorvaus. Lisäksi vakuutus sopimuksissa on yleensä maininta siitä, että haittakorvauksen voi saada vain silloin, kun pysyvän haitan aiheuttama vamma on hoidettu tai se on todettu kolmen vuoden kuluessa tapaturmasta.¹⁰⁵

¹⁰² Antila, Erwe ym. 2008, s. 57–58

¹⁰³ Sosiaali- ja terveysministeriön asetus tapaturmavakuutuslaissa tarkoitetusta haittaluokituksesta, N:o 1649, 29.12.2009.

¹⁰⁴ Männistö, Pysyvän haitan korvaustasot, Lakimies 5/2009, s. 809

¹⁰⁵ Antila, Erwe ym. 2008, s. 179

Vakuutuslautakunta on käsitellyt useassa tapauksessa pysyvää haittaa, niin oikeutta siihen kuin haitasta maksettavan korvauksen perusteena olevan haittaluokituksen määräytymistä. Tapaus VKL 567/09 käsitteli yksityistapaturmavakuutuksesta suoritettavan haittakorvauksen perusteena olevan haittaluokan määrittämistä. Vakuutusyhtiö oli korvauspäätöksessään todennut vakuutetun toimintakyvyn aleneman haittaluokan 2 mukaiseksi, vakuutettu kuitenkin vaati haittaluokan muuttamista luokkaan 3. Lautakunnalla oli ratkaisuunsa käytössä vakuutettua hoitaneen lääkärin lausunto, jossa todettiin vakuutetun nikamasolmun painumismurtuma pieniasteiseksi, enintään 10%:ksi. Lautakunnan pyytämässä asiantuntijalausunnossa vakuutetun pysyvä vika ja haitta oli arvioitu myös haittaluokan 2 suuruiseksi. Näin ollen, nojautuen asiantuntijalausuntoon ja hoitaneen lääkärin lausuntoon, vakuutuslautakunta katsoi vakuutusyhtiön päätöksen suorittaa korvaus 10%:n pysyvän haitan, eli haittaluokan 2, mukaisesti vakuutusehtojen mukaisena.

Vakuutuslautakunta on päätenyt samalle kannalle vakuutusyhtiön kanssa myös ratkaisuihissaan VKL 111/08, VKL 792/06, VKL 679/06 sekä VKL 391/04. Tapauksissa VKL 792/06 (sormivamma), VKL 679/06 (lonkkamurtuma) ja VKL 391/04 (korvavamman aiheuttama kuulon alenema) lautakunta totesi, ettei vakuutetuille voitu katsoa käytettävien asiakirjojen perusteella muodostuneen pysyvää haittaa ja täten oikeutta vakuutussopimuksen mukaiseen korvaukseen. Lautakunta korostaa ratkaisuihissaan, ettei vakuutetun yksilöllisillä ominaisuuksilla ole merkitystä yksityistapaturmasta korvattavan lääketieteellisen haitan arvioinnissa. Haitan tulee myös vähintään ylittää alimpaan korvattavaan haittaluokkaan, jotta oikeus korvaukseen muodostuisi.

Tapauksissa VKL 111/08 (olkapään vamma) ja VKL 697/06 (vakuutetun kuoleminen, oliko elinaikana syntynyt oikeus pysyvän haitan korvaukseen) vakuutusyhtiö oli myöntänyt korvauksen pysyvästä haitasta, mutta haittaluokan määrätyksestä ja täten korvaussumman suuruudesta oli kiistaa. Lautakunta nojautuu molemmissa päätöksissään hankkimaansa asiantuntijalausuntoon, joiden perusteella, ja sosiaali- ja terveystministeriön

haittaluokituksen tukemana, lautakunta katsoi yksimielisesti vakuutusyhtiöiden korvauspäätösten olleen vakuutussolehtojen mukaisia.¹⁰⁶

Toisin ratkaisussa VKL 496/09¹⁰⁷ ja VKL 60/08¹⁰⁸. Tapauksissa lautakunta totesi korvauksen perusteena olevan haittaluokituksen korkeammaksi kuin vakuutusyhtiöt olivat päätöksissään todenneet. Lautakunta perusteli haittaluokan määritystään hankkimiinsa asiantuntijalausuntoihin vedoten. Perusteluissa korostettiin erityisesti sitä, että vakuutussolehtojen mukaisesti haittaluokka tulee määritellä sosiaali- ja terveysministeriön haittaluokituksen mukaan noudattaen niissä ilmeneviä perusteita.

Olennaista haittaluokan määrittelyssä on siis lautakunnan ratkaisujen perusteella se, ettei haittaa määritellä subjektiivisin perustein, eli vakuutetun yksilöllisten ominaisuuksien perusteella. Haitta ja sitä myötä haittaluokka tulee siis määritellä objektiivisesti. Näin ollen asiantuntijalääkärin lausunnon ottaminen ratkaisun perustaksi ohi vakuutettua hoitavan lääkärin lausunnon on perusteltua objektiivisuuden säilymisen kannalta. Hoitavan lääkärin lausuntoon on helpommin voinut vaikuttaa vakuutetun omat tuntemukset haitasta ja siitä kuinka paljon haitta vaikuttaa hänen elämäänsä ja täten haittaluokituksen määrittelyyn. Silloin kun haittaluokka määritellään puhtaasti lääketieteellisin perustein, ilman mitään subjektiivisten tuntemusten

¹⁰⁶ VKL 111/08 tapauksen perusteluissa tulee myös ilmi vakuutuskorvauksen hakijaa usein mietityttävä seikka hoitavan lääkärin ja asiantuntijalääkärin lausuntojen eroista. Kuten lautakunta ratkaisussaan toteaa, hoitavan lääkärin arvio haittaluokasta voi poiketa asiantuntijalääkärin ja lautakunnan arviosta. Lautakunta ei ole suoraan sidottu hoitavan lääkärin eikä asiantuntijalääkärin arvioon määrittellessään pysyvää haitta-astetta, vaan se ottaa ratkaisunsa lausuntojen lisäksi huomioon muun muassa yleisen (lääketieteellisen) kokemuksen asiasta ja muut vallitsevat olosuhteet.

¹⁰⁷ Tapauksessa kyseessä oli vasemman yläraajan vamma ja CRPS-oireyhtymä.

¹⁰⁸ Tapauksessa kyseessä oli olkaluun murtuman jälkitila.

vaikuttamisen mahdollisuutta, päästään oikeudenmukaisimpiin ja tasapuolisimpiin ratkaisuihin.

Vakuutuslautakunnan ratkaisut aivovammaan liittyvästä pysyvästä haitasta ovat myös monin tavoin mielenkiintoisia. Tapauksissa käsiteltäviksi tulevat erityisesti aivovamman syy-yhteys tapaturmaan. Lisäksi kysymyksiä herättävät aivovamman laajuuden merkitys pysyvän haitan määrittelyyn, eli vakuutetun yleisen toimintakyvyn alenemiseen. Tapauksessa VKL 535/07 kyse oli aivovamman aiheuttaman pysyvän haitan määrittelystä, kun vakuutetulla oli jo ennen tapaturman sattumista todettu myötäsyttyisiä neurologisia häiriöitä. Lautakunta viittaa perusteluissaan hankkimaansa asiantuntijalausuntoon, josta käy ilmi, että tapaturman seurauksena aiheutuneeseen erittäin vaikean aivovamman jälkitilaan viittaa vakuutetun huomattava kokonaistilan lasku niin kognitiivisen kuin motorisen komponentin osalta. Näin ollen vakuutetulla tapaturmasta riippumattomien myötäsyttyisten neurologisten häiriöiden ei voida katsoa olennaisesti myötävaikuttaneen vamman laatuun ja pysyvä haitta voidaan katsoa aiheutuneen tapaturmasta.

Lautakunta katsoi siis vakuutusyhtiön velvolliseksi suorittamaan pysyvän haitan korvauksen sen mukaisesti, että koko pysyvä haitta oli yksin tapaturman seurausta eikä osaksi vakuutetulla jo ennen tapaturmaa todettujen neurologisten häiriöiden seurausta. Lautakunnan lausunto olisi ollut toisenlainen, jos haitan olisi katsottu osaksikaan olleen seurausta jo ennen tapaturmaa todetuista neurologisista häiriöistä. Kuten aiemmin tuli esille, eivät vakuutetulla jo aiemmin olleet tai tapaturman yhteydessä ilmi tulevat sairaudet tai viat tule yksityistapaturmavakuutuksesta korvattaviksi.

3.4.3 Tapaturmasta riippumaton sairaus tai vika

Yksityistapaturmavakuutuksista on rajattu oikeutta korvaukseen silloin, kun vahinkotapahtuma ei ole yksin riittävä syy vamman aiheutumiselle. Paitsi ensisijaisesti vamman aiheutumiseen, rajoitusehdon vaikutus ulottuu myös vamman jälkiseuraamuksiin.¹⁰⁹ Kyse on siis vakuutetulla jo todetusta tai vielä piilevästä sairaudesta tai viasta, joka vaikuttaa itse vahinkotapahtuman syntyyn tai vammautumisen paranemiseen. Tapaturman sattumiseen on tällöin oleellisesti vaikuttanut sisäinen syy, jolloin yksityistapaturmavakuutuksen mukainen tapaturman määritelmä jää täyttymättä ja vakuutuksenantajan korvausvelvollisuus ei aktivoidu.¹¹⁰ Paranemisen hidastumisessa sisäsyntyinen syy vaikuttaa hoitokulujen, invaliditeetin ja työkyvyttömyyden laajuuteen, ei siis itse tapaturman sattumiseen, ja tällöin korvausta suoritetaan yksityistapaturmavakuutuksesta vain tapaturman aiheuttamien kustannusten osalta.¹¹¹

Erityisesti rappeumasairaudet ovat olleet vakuutuslautakunnassa käsitellyissä tapauksissa vahvasti esillä. Vakuutuslautakunnan tapauksessa VKL 832/09, kyse oli hoitokulujen korvaamisesta yksityistapaturmavakuutuksesta sekä siitä, oliko tapaturmaan tai sen laajuuteen vaikuttanut tapaturmasta riippumaton sairaus tai vika. Vakuutettu oli loukannut olkapäänsä törmätessään kottikärryillä kiveen. Olkapäästä oli kuulunut naksahdus, eikä vakuutettu ollut tämän jälkeen pystynyt jatkamaan työtä. Myöhemmin lääketieteellisissä tutkimuksissa ilmeni olkapään kiertäjäkalvosimen repeämä, joka hoidettiin leikkauksella. Vakuutettu oli hakenut korvausta yksityistapaturmavakuutuksestaan. Vakuutusyhtiö oli päätöksessään todennut, ettei vakuutetulle korvata kuin olkapään ruhjevamma, sillä vamman

¹⁰⁹ Isokoski, 2001, s. 127

¹¹⁰ Mattson, 1992, s. 38

¹¹¹ Mattson, 1992, s. 42

ollessa ruhjevammaa laajempi, kyse oli tapaturmasta riippumattomasta sairaudesta tai viasta.

Vakuutuslautakunnan lausunnossa todetaan, että yksityistapaturmasta korvataan tapaturman aiheuttamia hoitokuluja vakuutussopimuksen ehtojen mukaisesti. Lautakunnan käsityksen ja yleisen lääketieteellisen kokemuksen perusteella vahinkotilannetta ei voitu pitää niin voimakasenergisenä, jotta terve kiertäjäkalvosin repeäisi. Näin ollen, ja vakuutetulla leikkauksessa todetun solis-lapaluunivelen nivelrikon sekä vakuutetun iän (56 vuotta) puolesta hyvin todennäköisten rappeumamuutosten johdosta, lautakunta katsoi, että vakuutetun kiertäjäkalvosinvammaan olivat olleet olennaisesti myötävaikuttamassa tapaturmasta riippumattomat seikat, joten vakuutusyhtiön korvauspäätöstä pidettiin oikeana ja vakuutusehtojen mukaisena.

Samoin olkapään kiertäjäkalvosimen repeäminen oli esillä myös tapauksessa VKL 169/08. Myös tässä tapauksessa vakuutuslautakunta katsoi, että kiertäjäkalvosimen kudosuutoksiin oli olennaisesti ollut vaikuttamassa tapaturmasta riippumaton rappeumasairaus, joka ei yksityistapaturmavakuutuksen ehtojen mukaisesti tule korvattavaksi vakuutuksesta. Tässäkin tapauksessa vakuutusyhtiö korvasi tapaturman vammamekanismista lääketieteellisen kokemuksen perusteella syntyvän olkapään ruhjevamman sopimusehtojen mukaisesti.

Olkapään kiertäjäkalvosimen repeämät ja niihin liittyvät korvausriidat ovat erittäin yleisiä. Vakuutus- ja rahoitusneuvonta (myöh. FINE) onkin ottanut ne erikseen huomioon julkaisussaan Yksityistapaturmavakuutuksen ongelmia – ohjeita kuluttajille.¹¹² Julkaisussa todetaan, että tutkimusten mukaisesti yli 50

¹¹² Aarre 2011, s. 9

%:lla yli 50-vuotiaista on rappeumamuutoksia olkanivelessä. Nämä rappeumamuutokset heikentävät olkanivelessä erityisesti jänteiden kestävyyttä tapaturmatilanteissa.

Sairausperäisten tekijöiden merkitystä tulee arvioida korvattavuutta harkittaessa erityisen tarkasti, mutta harkinnassa tulee kuitenkin muistaa myös se, ettei rappeumamuutokset estä korvaamasta sellaista rappeutuneelle jänteelle aiheutunutta vammaa, joka olisi tapaturman mekanismin ja energian johdosta aiheutunut myös täysin terveelle jänteelle. Tätä ilmentää hyvin KKO 2012:73 ratkaisu, jossa kyse oli olkapään rustorenkkaan vammasta aiheutuneiden kulujen korvattavuudesta. Korkeimman oikeuden mukaan kulut olivat vakuutuksesta korvattava, vaikka vakuutetulla oli todettu leikkauksessa olkanivelen rappeumaan viittaavia löydöksiä. Korkein oikeus perusteli kantaansa rappeumalöydösten vähäisyydellä ja hyvällä leikkaustuloksella, mikä viittasi siihen, ettei vakuutetulle syntyneitä vaurioita voitu pitää rappeuman aiheuttamina vaan ne olivat todennäköisesti aiheutuneet tapaturmaisen kaatumiseen yhteydessä.

Korvauskäytännön kautta muodostuneena pääsääntönä voidaankin pitää sitä, että jos vahinko aiheutuu henkilön oman aktiivisen heilahdus- tai työliikkeen tai vastaavan seurauksena, on vahinkomekanismi yleensä niin lievä, että vammautumisten syynä on todennäköisimmin jokin sairausperäinen tila kuin itse vahinkotapahtuma. Pääsäännöstä huolimatta yksittäisessä tilanteessa tulee aina huomioida yksilölliset olosuhteet oikeudenmukaisen korvausratkaisun saavuttamiseksi. Kuten yllä mainitun ratkaisun KKO 2012:73 perusteluissa ilmeni, oikeudenmukainen korvausratkaisu nähtiin toteutuvan vamman todennäköisimmän syyn aiheuttamana. Täysin varmaa ja vedenpitävää tietoa useistakaan vammoista ei voida aina saada, joten *paras todennäköisyys* on liene ainut perustelu tällaisissa tapauksissa korvattavuudelle tai korvaamattomuudelle. Kritiikille tämä perustelu on kuitenkin erinomaisen altis. Useissa tyytymättömyyttä aiheuttaneissa korvausratkaisuissa eri asiantuntijalääkärit ovat olleet vakuutetulla todetuista

vammoista ja niiden aiheuttajista keskenään erimielisiä. Näin ollen parhaan todennäköisyyden arvioinnissa ei tule arvioitua pelkästään itse vammaa vaan myös eri lääkärien lausuntoja ja näiden kautta ilmenevää *parasta totuutta*.¹¹³

län tuomat rappeumat ja muutokset eivät ole ainoita tapaturmasta riippumattoman sairauden tai vian aiheuttamia korvausriitoja. Myös nuorilla voi vahinkotapahtuman seurauksena selvitä sellaisia sisäisiä muutoksia, joiden perusteella vahinkotapahtumaa ei pidetä yksityistapaturmavakuutuksen kannalta korvattavana tapaturmana. Tapauksessa VKL 166/07, kyse oli 1993 syntyneestä vakuutetusta, jonka polvi oli ensimmäisen kerran loukkaantunut kesällä 2005. Vammana oli polvilumpion siirtyminen paikaltaan ja se oli kuntoutettu ortopedin ohjeiden mukaisesti polvitueella ja levolla. Syksyllä 2006 vakuutettu oli loukannut polven uudestaan hypätessään liukkaalle mättäälle, jolloin jalka oli livennyt alta ja polvilumpion tukikudokset olivat revenneet. Vakuutusyhtiö oli evännyt korvauksen maksamisen vedoten siihen, ettei 2006 sattuneella tapaturmalla ollut syy-yhteyttä polven kipeytymiseen, vaan kyse oli polvilumpion sijoiltaanmenotaipumuksesta, mitä voitiin pitää polven rakenteellisena vikana.

Perusteluissaan lautakunta toteaa, että syy-yhteys vamman ja kuvatun tapaturmamekanismin välillä voidaan lähtökohtaisesti olettaa vallitsevaksi silloin, kun vamma on tapaturmamekanismin tyypillinen seuraus, ja tapaturmamekanismi on ollut sekä energiamäärältään että muilta ominaisuuksiltaan riittävä. Nojautuen pyytämäänsä asiantuntijalausuntoon, jossa todettiin, että vakuutetun polvilumpion sijoiltaanmeno johtui polven rakenteellisesta taipumuksesta, ja että kyseisten tapaturmamekanismien energiamäärät eivät riittäisi terveen polven polvilumpion vahingoittumiseen, lautakunta piti vakuutusyhtiön korvauspäätöstä asianmukaisena.

¹¹³ Asiantuntijalääkäriin ja hoitavan lääkärin mielipide-eroja ja näiden vaikutusta korvausratkaisuissa tarkastelen enemmän jaksossa 3.4.4 Syy-yhteys

Olkapään nivelvaurioiden ohella myös polven nivelvauriot ovat usean korvausriidan aiheina. FINE on jo aiemmin mainitussa kuluttajilleen suunnatussa ohjeessa käsitellyt myös polven nivelkierukan repeämistä.¹¹⁴ Polvi on kantavana nivelenä erittäin altis kulumamuutoksille ja rappeumasairauksille. Sairasperäiseen polven vammautumiseen viittaavat ilman voimakasenergistä vahinkotapahtumaa aiheutuneet polven vammautumiset, kuten horjahdus ilman kaatumista tai kyykystä ylös nouseminen. Näin ollen korvausratkaisut ovat, perustelluista syistä, usein vakuutuksenottajan kannalta negatiivisia. Näin myös muun muassa tapauksissa VKL 810/07 ja VKL 809/07, joissa molemmissa vakuutetun polvivammaan katsottiin oleellisesti vaikuttaneen vakuutetulla jo entuudestaan ollut (piilevä) nivelsairaus.

Lautakunnan ratkaisulinja niin rappeumasairauksien kuin nivelvaurioiden osalta on ollut hyvin yhtenevä oli kyse sitten nuoresta tai vanhemmasta vakuutetusta. Kyse on näissäkin tilanteissa pääasiassa vahinkotapahtumasta puuttuvasta ulkoisesta elementistä. Rappeutunut tai muutoin sisäsyntyisesti vaurioitunut nivel vahingoittuu herkästi pelkästä vakuutetun omasta liikkeestä, jolloin ulkoinen elementti ei ole olennaisesti vaikuttamassa vahinkotapahtumaan, eikä vahinkotapahtuma ole näin ollen tapaturma.

Korvattavuuden ulkopuolelle jäävät myös tilanteet, jossa vakuutettu esimerkiksi sydänkohtauksen tai diabetekseen liittyvän sairauskohtauksen saatuaan kaatuu ja saa aivotärähdyksen. Tällöinkin tapaturmatapahtuman alkusyy on sisäsyntyinen sairaus, joten tapahtuma ei ole yksityistapaturmavakuutuksen perusteella korvattava tapaturma.¹¹⁵

¹¹⁴ Aarre, 2011, s. 10

¹¹⁵ Mattson, 1992, s. 25 ja 38

Yksityistapaturmavakuutuksesta ei siis korvata vakuutetulla olevan sairauden aiheuttamia vammoja, vaikka sairaus ja sen vaikutus vamman syntyyn ja laajuuteen tulisikin ilmi vasta vahinkotapahtuman yhteydessä. Sen sijaan vakuutuksesta korvataan ne sairaudet, jotka vakuutetulle aiheutuvat tapaturmasta. Myöskään silloin, kun vamma aiheutuu ruumiinvian tai sairauden hoitamiseksi suoritettavan leikkaus- tai muun lääkinällisen toimenpiteen seurauksena, se ei tule korvattavaksi. Kuitenkin, jos vamma syntyy yksityistapaturmavakuutuksesta korvattavan vamman hoidosta, voi sen korvaaminen kuulu vakuutuksen piiriin.¹¹⁶ Tällöin uuden vamman syntymisen voidaan katsoa olevan oleellisessa syy-yhteydessä vakuutustapahtumaan.

Tahallisesti vakuutetun itselleen aiheuttamat vammat eivät myöskään tule tapaturmana korvattaviksi, asiaa käsitellään tarkemmin vakuutustapahtuman tahallista aiheuttamista koskevassa jaksossa. Päihdyttävien aineiden liiallisesta nauttimisesta aiheutunutta huomattavan suurta terveysriskiä ei yksityistapaturmavakuutus korvaa. Hallituksen esityksessä HE 114/1993¹¹⁷ todetaan, että vahva humalatila voi tapahtumaan liittyvistä muista olosuhteista riippuen johtaa vakuutuksenantajan vastuun rajoittamiseen. Alkoholimyrkytys ja lääkemyrkytys eivät tule koskaan yksityistapaturmavakuutuksesta korvattavaksi. Lääkemyrkytys ei tule korvattavaksi edes silloin, kun vakuutettu on nauttinut lääkkeitä lääkärin ohjeiden mukaisesti.¹¹⁸

VKL 732/06 tapauksessa oli kyse vakuutetun nauttimien lääkeaineiden ja alkoholin yhteisvaikutuksen merkityksestä vakuutetun kuolemaan ja täten vakuutusyhtiön oikeuteen olla suorittamatta korvausta yksityistapaturmavakuutuksesta. Kuolintodistukseen vakuutetun loppuvaiheen

¹¹⁶ Mattson, 1992, s. 38–39

¹¹⁷ Hallituksen esitys Eduskunnalle vakuutuslainsäätelyä koskeiksi eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta, annettu eduskunnalle 20.08.1993

¹¹⁸ Mattson, 1992, s. 38–39

välittömäksi kuolinsyyksi merkittiin mahansisällön hengittäminen ja peruskuolemansyyksi lääkeaineiden ja alkoholin aiheuttama myrkytystila. Vakuutusyhtiö vetosi vakuutusehtoihinsa, joiden mukaisesti vakuutuskorvausta ei makseta, jos kuolema on aiheutunut vakuutetun käyttämän lääkeaineen, alkoholin tai muun huumaavan aineen aiheuttamasta myrkytyksestä. Vakuutusyhtiö myös katsoi, ettei tapaturman määritelmä täytynyt ulkoisuuden osalta.

Lautakunta päätyi samalle kannalle vakuutuksenantajan kanssa sen suhteen, ettei vakuutusyhtiön tullut vakuutusehtojen mukaisesti korvata vakuutetun kuolemaa yksityistapaturmavakuutuksesta. Perustelut poikkesivat kuitenkin vakuutusyhtiön perusteluista. Lautakunta katsoi, että ruumiinavauslausunnon mukaan todetut alkoholi- ja lääkeainepitoisuudet eivät sellaisenaan olisi todennäköisesti johtaneet vakuutetun kuolemaan, joten tähän vakuutussopimuksen ehtoon vakuutusyhtiö ei voinut päätöstään nojata. Koska vakuutetun kuolemaan ei kuitenkaan ollut liittynyt mitään vakuutusehtojen mukaista ulkoista ja vakuutetusta riippumatonta tapahtumaa, ei vakuutetun kuolemaa voitu pitää tapaturmaisena.

Ratkaisun perusteella voitaneen katsoa asettavan tiukan linjan korvaamisen epäämiseksi alkoholin, lääkeaineen tai muun huumaavan aineen aiheuttaman kuolemaan johtaneen myrkytyksen osalta. Vaikka tapauksessa alkoholin ja lääkeaineiden aiheuttaman myrkytystilan vuoksi vakuutettu oli kuollut mahansisältönsä hengittämiseen, oli myrkytystila vain välillinen tekijä vakuutetun kuolemalle, ei sen ensisijainen syy. Jos välilliset tekijät otettaisiin korvausratkaisuissa huomioon, johtaisi se todennäköisesti tilanteeseen, jossa usea korvaus voitaisiin evätä pelkästään sillä perusteella, että vakuutettu oli omalla tietoisella toiminnallaan välillisesti aiheuttanut vakuutustapahtuman, vaikkei vakuutettu ehkä itse ole tilanteessa ymmärtänyt näin tekevänsä.

Kuten tapauksesta VKL 832/09¹¹⁹ ilmeni, ei vakuutetulla oleva sairaus aiheuta aina täydellistä vakuutusyhtiön korvausvelvollisuuden raukeamista tapaturman osalta. Huomioon otetaan tällöin se, millä tavoin vakuutetulla vallitseva sairaus on myötävaikuttanut vamman laatuun ja laajuuteen. Lähtökohta on, että vakuutusyhtiö vapautuu korvausvelvollisuudestaan siltä osin, kuin sairaus pitkittää vamman hoitoa, paranemista tai työkyvyttömyyttä verrattuna yleisen lääketieteellisen kokemuksen mukaisiin paranemisaikoihin terveellä henkilöllä. Rajoittamisoikeus on vain hoitokulujen, työkyvyttömyyden ajalta maksettavien päivärahojen ja haitasta maksettavan invaliditeettikorvauksen osalta. Kuolemantapauskorvaus on vakuutusyhtiön maksettava aina kokonaisuudessaan, vaikka tapaturmasta riippumaton sairaus olisi myötävaikuttanut kuolemaan johtavaan vammaan, vamman ollessa tapaturman seuraus.¹²⁰

3.4.4 Syy-yhteys

Luonnontieteellisellä klassisella syy-yhteydellä tarkoitetaan yksinkertaistetusti sitä, että jos tapahtumasta A on seurannut ilmiö B, joka ei olisi ilmentynyt ilman A:ta, vallitsee A:n ja B:n välillä syy-yhteys. A on siis ollut B:n välttämätön ja riittävä edellytys. Yksityistapaturmavakuutuksen korvaustilanteissa vahinkotapahtuman ja ilmenneen vahingon välillä on vallittava *lääketieteellinen* syy-yhteys, jotta vahinko voi tulla korvattavaksi vakuutuksen nojalla. Lääketieteellisen syy-yhteyden arviointi perustuu siihen, voidaanko hakijalla diagnosoitua kudosvauriota pitää lääketieteellisen tutkimustiedon perusteella tyypiltään tapaturmaisena ja siihen, millainen olisi se tyypillinen vammautumismekanismi, joka voimakkuudeltaan riittäisi tällaisen kudosvaurion tapaturmaiseen aiheutumiseen. Näiden seikkojen arvioinnin jälkeen suoritetaan vertailu yksittäistapauksen tapaturmamekanismin ja vamman laadusta annettujen tietojen ja sekä

¹¹⁹ Olkapään kiertäjäkalvosin vamma, vakuutetun rappeumamuutosten vaikutus tapaturman sattumiseen ja paranemisaikaan.

¹²⁰ Mattson, 1992, s. 43

tyyppimekanismin välillä. Tämän vertailun pohjalta syy-yhteys on karkeasti pääteltävissä.¹²¹

Lääketieteellistä syy-yhteyttä voidaan pitää jossain määrin luonnontieteellistä syy-yhteyttä väljempänä. Lääketieteellisesti syy-yhteyden katsotaan vallitsevan, jos jotain ilmiön muutosta säännönmukaisesti seuraa toisen ilmiön todennäköisyyden muutos, siis jos ensin on vain A(=normaali tilanne), niin B(=vahinko) ei seuraa, mutta jos on A+C(=tapaturma), niin todennäköisesti seuraa B, jolloin C on lääketieteellisessä syy-yhteydessä B:hen. Syy-yhteyden ei katsota vallitsevan silloin, kun syy-yhteydelle ominainen aikajärjestys muuttuu, eli jos ensin on A+B ja myöhemmin ilmenee C. Lääketieteellistä syy-yhteyttä ei ole myöskään silloin, kun vallitsevan tilanteen tosiseikat ovat ristiriidassa tunnettujen tosiseikkojen kanssa eli, jos on A+D(=normaali tilanne) muttei C:tä, niin B ei todennäköisesti seuraa.¹²²

Vakuutuslautakunta on vakiintuneessa ratkaisukäytännössään katsonut, että lähtökohta syy-yhteyden toteamiselle on lääketieteellinen tutkimustieto eri vammatyypeistä ja niitä aiheuttavista tekijöistä sekä yksittäistapauksen tiedot vamman laadusta ja tapaturman sattumistavasta¹²³. Käytännön vakuutuskorvaushakemusten ratkaisutyössä lääketieteellistä syy-yhteyttä arvioitaessa lähtökohta käsittelylle tulisi olla korvauksen hakijalta saatu kuvaus vahinkotapahtumasta ja ensimmäisistä hoitokäynneistä ilmenevät tiedot. Näistä ilmeneviä syy-yhteyttä tukevia tietoja ovat esimerkiksi tutkimuksissa todetut ulkoiset vammamerkit, potilaan valittamat kipuoireet vamma-alueella sekä vahinkoilmoituksen kanssa yhtenevät vahinkokuvaukset eri asiakirjoissa. Vahingon sattumisajankohdan suhteen tulisi tarkistaa, että

¹²¹ Isokoski, 2001, s. 121–122

¹²² Isokoski, 2001, s. 122

¹²³ Saarikoski, Syy-yhteys ja vahingonkorvauksen määrän arviointi henkilövahingoissa, erityisesti tuotevastuussa, Lakimies 2/2002, s. 228

kaikissa vahinkoon liittyvissä asiakirjoissa vahinkotapahtuman ilmoitettu ajankohta on yhtenevä. Jos näin ei ole, on aihetta epäillä syy-yhteyden olemassaoloa. Yhtä merkittävimmistä tekijöistä lääketieteellisessä syy-yhteysarvioinnissa voidaan pitää hoitoon hakeutumisen viivettä vahinkotapahtumasta. Jos viive on pitkä, voi se viitata siihen, että vahinkoon on ollut vaikuttamassa tapaturmasta riippumattomia seikkoja. Toisaalta viiveen pituuden arvioinnin osalta tulee muistaa myös, ettei kaikkien henkilöiden kipukynnys ja lääkärin hakeutumisen herkkyys ole lähellekään sama.

Vamman ja oireiden laadun sekä vammamekanismin arvioinnit ovat tärkeimpiä syy-yhteyden arviointiin vaikuttavia tekijöitä. Helpoimmin syy-yhteys on todettavissa selkeän, äkillisen ja elimistön ulkopuolisen voiman vaikutuksesta tapahtuvissa vammautumisissa. Sen sijaan syy-yhteys voidaan hyvin todennäköisesti todeta puuttuvan, jos vahingon jälkeen suoritetussa tutkimuksissa voidaan tuoreeltaan todeta selkeitä sairauden oireita. Syy-yhteyteen liittyvät korvausriidat koskevat yleensä tilanteita, joissa aiemmin täysin oireettomalle vakuutetulle ilmaantuu vamma hänen oman voimaponnistuksen yhteydessä. Näissä tilanteissa syy-yhteyden voidaan katsoa vallitsevan vain, jos vammamekanismi on ollut laadultaan ja voimakkuudeltaan yleisen lääketieteellisen kokemuksen perusteella riittävä vahingoittamaan täysin tervettä kudostakin.

Varsinkin tilanteissa, jossa kyse on vakuutetun usein suorittamasta liikkeestä, tulee syy-yhteysarvioinnissa esittää kysymys siitä, miksei vamma ole aiheutunut jo aiemmin vastaavan liikkeen yhteydessä.¹²⁴ Kuten edellä käsitellyssä jaksossa Tapaturmasta riippumattoman sairaus tai vika ilmeni, ei yksityistapaturmavakuutuksesta korvata ikääntymisestä aiheutuvista

¹²⁴ Isokoski, 2001, s. 140–148

rappeumamuutoksista tai vähitellen syntyvistä rasitusvammoista johtuvia vahinkoja.

Ensisijainen näyttötaakka syy-yhteyden olemassaolosta on korvauksen hakijalla, kuten vakuutuslautakunta toteaa muun muassa ratkaisun VKL 418/08 perusteluissa. Sen mukaisesti korvauksen hakija on velvollinen näyttämään toteen vakuutuksesta korvattavan vahinkotapahtuman sattumisen sekä sen syy-yhteyden oireisiin ja vammaan. Korvauksenhakijan täytettyä tämän näyttötaakan, vakuutuksenantajan velvollisuus on, korvausvelvollisuudestaan vapautuakseen, osoittaa vahingon aiheutuneen vakuutuksen korvauspiirin ulkopuolelle jäävästä syystä.¹²⁵

Vakuutuslautakunta on antanut viimevuosina useita lausuntoja vakuutetulla todetun vamman syy-yhteydestä vahinkotapahtumaan ja näin ollen vamman korvattavuuteen yksityistapaturmavakuutuksesta. VKL 610/10 kyseessä oli polveen aiheutunut iskuvamma kaatumisen yhteydessä. Vakuutuksenantaja eväsi korvauksen vetoamalla siihen, ettei lääketieteellisen selvityksen perusteella ollut näytetty toteen polvivamman ja tapaturman välillä vallitsevaa syy-yhteyttä. Lautakunta totesi lausunnossaan, hankkimaansa asiantuntijalausuntoon vedoten, että vakuutetun polven ollessa tähystetty ennen tapaturmaa jo kahdesti vastaavasta vammasta johtuen, on polven rakenne lähtökohtaisesti heikentynyt. Näin ollen vakuutetun pitkittyneitä oireita ja todettuja kudosuutoksia ei voida lääketieteellisesti arvioiden pitää todennäköisessä syy-yhteydessä nyt sattuneeseen tapaturmaan. Vakuutusyhtiön päätös oli siis vakuutussopimusehtojen mukainen.

¹²⁵ KKO 1995:53 on erittäin mielenkiintoinen lääketieteellisen syy-yhteyden olemassa olon toteennäytöstä ja juridisesti riittävästä syy-yhteydestä. Tapauksessa oli kyse ankaraan vastuuseen perustuvasta vahingonkorvauksesta. Kantajan katsottiin näyttäneen syy-yhteyden riittävästi toteen vahingonkorvausvastuun aktivoitumiseen, vaikkei syy-yhteyttä voitukaan pitää lääketieteellisesti selvitetynä.

Samoin VKL 498/06, jossa vakuutusyhtiö korvasi vahinkotapahtuman selän venähdysvammana, mutta eväsi korvauksen muilta osin, vedoten siihen, ettei muut kulut johtuneet enää tapaturmasta. Lautakunta toteaa lausuntonsa perusteluissa, että korvausvaatimuksen perusteena olevan tilan ja hoidon tarpeen tulee olla lääketieteellisessä syy-yhteydessä tapaturmaan, tullakseen korvattaviksi yksityistapaturmavakuutuksesta. Vakuutetun pitkittyneiden selkäkipujen ei voitu katsoa tapaturmasta johtuneiksi ottaen huomioon sen, ettei vakuutetulla ollut todettu tutkimuksissa tapaturman aiheuttamiksi sopivia kudosvaurioita. Vakuutetulla oli todettu rappeumamuutoksia, joiden katsottiin olevan todennäköisin syy kiputiloihin. Näin ollen tapaturman ja pitkittyneiden selkäkipujen välillä ei katsottu vallitsevan syy-yhteyttä, joten vakuutusyhtiön myöntämää korvausta vain selän venähdysvammasta pidettiin vakuutuslupien mukaisena.

Toisin tapauksessa VKL 462/08. Vakuutusyhtiö oli katsonut, ettei vakuutetulle ollut muodostunut aivovamman seurauksena pysyvää haittaa. Vakuutusyhtiö vetosi siihen, ettei vakuutetun päässä ollut magneettitutkimuksissa löytynyt tapaturmaisista muutoksista ja että vakuutetulla kuvatut oireet voivat esiintyä myös useassa muussa tilassa. Näin ollen vakuutusyhtiö katsoi tapaturman ja aivovamman syy-yhteyden jäävän täyttymättä objektiivisen näytön tapaturman vaikutuksesta aivovamman syntymiseen puuttuessa. Sen sijaan lautakunta toteaa ratkaisunsa perusteluissa, käytettävissä oleviin asiakirjoihin ja hankkimaansa asiantuntijalausuntoon vedoten, että koska vakuutetun oireistolle ei ole todettavissa muuta uskottavaa syytä, voidaan tapaturman ja aivovamman syy-yhteyden katsoa täyttyvän. Näin ollen lautakunta suositti vakuutusyhtiö suorittamaan vakuutetulle korvausta pysyvästä haitasta haittaluokituksen mukaisesti.

Samoin VKL 598/06, jossa vakuutusyhtiö oli korvannut vakuutetun olkapäävamman venähdysvammana, sillä vakuutusyhtiön mukaan muut olkapäävamman aiheuttamat kulut eivät olleet enää syy-yhteydessä vahinkotapahtumaan vaan vakuutetulla todettujen rappeumamuutosten

aiheuttamia. Vakuutuslautakunta totesi perusteluissaan, viitaten hankkimaansa asiantuntijalausuntoon, että vakuutetun antama kuvaus vahinkotapahtumasta on ollut voimakkuudeltaan ja mekanismeiltaan sellainen, että se lääketieteellisen tietämyksen mukaan sopii aiheuttamaan vakuutetulla todetunkaltaisen olkapään vammautumisen myös täysin terveeseen olkapäähän. Näin ollen lautakunta totesi, että vakuutetun olkapäävamma on erittäin todennäköisesti vahinkotapahtuman seurausta ja näin ollen vakuutusyhtiön tuli suorittaa yksityistapaturmavakuutuksen sopimusehtojen mukainen korvaus vakuutetulle.

Syy-yhteyskysymyksen ratkaiseminen ei siis ole aina helppoa ja yksinkertaista. Kuten lautakunnan ratkaisusta ilmenee, ei absoluuttista totuutta syy-yhteyden vallitsemisesta voida aina löytää, joten ratkaisujen on perustuttava todennäköisyyteen ja toisaalta myös tilastolliseen tietoon. Mielestäni lautakunta on pääosin onnistunut tässä syy-yhteyden määrittelyssä tapauksissaan hyvin. Vakuutetun ollessa vakuutussoimussuhteessa lähtökohtaisesti heikompi osapuoli, ei hänen todistustaakkaansa syy-yhteyden olemassa olosta voida nostaa kohtuuttoman korkeaksi.

Syy-yhteyskysymyksissä huomioon on toki otettava lääketieteellinen näyttö ja kuvaukset vahinkotapahtumasta, mutta mielestäni hyvä esimerkki pelkän lääketieteellisen näytön vaikutuksesta on viimeksi esitelty tapaus VKL 598/06. Puhtaasti lääketieteellisesti pohdittuna vahinkotapahtumaan oli syy-yhteydessä vakuutetun sisäsyntyinen seikka. Näin ollen vakuutuskorvaus olisi ollut evättävissä. Todellisuudessa vahinkotapahtuma oli kuitenkin niin voimakas, että myös terve olkapää olisi siitä vahingoittunut, joten korvausta ei perustellusti tullut evätä pelkän sisäsyntyisen seikan olemassaolon vuoksi. Muutoinhan samanlaisen vahinkotapahtuman korvaaminen täysin terveelle henkilölle ja tapauksen vakuutetulle olisi ollut erilaista vaikka vahingot olisivat olleet yhtenevät. Tämä ei noudattaisi hyvän vakuutustavan mukaisen vakuutuksenottajien tasapuolisen kohtelun vaatimusta.

Asiantuntijalääkäri vai hoitava lääkäri

Kuten esitellyistä tapauksista ilmenee, vakuutuslautakunta on ratkaissut useimmat tapauksista asiantuntijalääkäriin mielipiteeseen nojautuen. Asiantuntijalääkärillä on ollut käytössään vakuutettua hoitaneen lääkärin lausunnot ja vakuutetun vakuutusyhtiölle tekemät ilmoitukset vahinkotapahtumasta. Kuitenkin vakuutettu tuntee usein kielteisen korvauspäätöksen saatuaan edelleen tyytymättömyyttä. Asia on ratkaistu asiantuntijalääkäriin mielipiteeseen nojautuen, lääkärin, joka ei ole edes nähnyt itse vakuutettua. Tähän jopa luottamusvajeeksi kutsuttavaan tilanteeseen on kiinnitetty huomiota myös Oikeusministeriön työryhmämietinnössä 2009:10¹²⁶. Mietintö koskee lakisääteisiä vakuutuksia käsittelevää vakuutusosoikeutta, mutta lääketieteellinen arviointi ja siihen liittyvä mahdollinen luottamusvaje voidaan nähdä vastaavina niin vapaaehtoisissa kuin lakisääteisissäkin vakuutuksissa.

Kuten mietinnössä todetaan, hoitivilla lääkäreillä voi olla takana jo pitkään hoitosuhde vakuutetun kanssa, mikä voi vaikuttaa siihen, etteivät hoitavat lääkärit ole aina täysin puolueettomia asiantuntijoita potilaansa asioissa. Hoitavat lääkärit eivät myöskään aina tunne täysin niitä perusteita, eli vakuutus sopimuksen ehtoja, joiden nojalla vakuutusyhtiön korvausvelvollisuus aktivoituu. Jotta yksityistapaturmavakuutuksistaikin kohdeltaisiin kaikkia vakuutettuja tasavertaisesti, eli maksettaisiin korvaukset samojen perusteiden nojalla, ei vakuutuksenantajan korvausvelvollisuutta voida aina aktivoida yksinomaan hoitavien lääkäreiden kannanottojen nojalla.¹²⁷

¹²⁶ Oikeusministeriön työryhmämietintö 2009:10, Vakuutusosoikeuden toiminnan kehittäminen

¹²⁷ Oikeusministeriön työryhmämietintö 2009:10, s. 17

3.4.5 Vakuutustapahtuman aiheuttaminen

Sopimusoikeuden mukaisesti sopimusosapuolten tulee täyttää sopimuksessa sovitut velvollisuutensa. Jos toinen osapuoli jättää velvoitteet täyttämättä sopimuksen edellyttämällä tavalla, on kyse suoritushäiriöstä. Tällöin sopimus ei ole toteutunut odotetulla tavalla, mikä usein aiheuttaa myös vahinkoa sopimuksen toteutumiseen luottaneelle, ja omat velvollisuutensa mahdollisesti jo täyttäneelle, sopimuskumppanille.¹²⁸

Vakuutus sopimuksissa yhtenä suoritushäiriö tilanteena voidaan nähdä vakuutetun vakuutustapahtuman tahallinen aiheuttaminen. Peruslähtökohtainen vaatimus vakuutustoiminnalle on, että vakuutuksen olemassaolo ei saa vaikuttaa vakuutetun käyttäytymiseen tavalla, joka kasvattaisi vakuutustapahtuman toteutumisen todennäköisyyttä¹²⁹. Tahallaan aiheutettujen vahinkojen korvauskelvottomuutta voidaan perustella myös vakuutuksenottajien välisellä tasapuolisen ja oikeudenmukaisen kohtelun vaatimuksella. Kohteluhan ei pysyisi tasapuolisena, jos tahallaan aiheutetun vakuutustapahtuman vahingot kustannettaisiin vahinkoja välttämään pyrkivien vakuutuksenottajien vakuutusmaksuista.¹³⁰

Vakuutusyhtiöt ovat kirjanneet vakuutus sopimuksen ehtoihin vakuutetulle velvollisuuden olla aiheuttamatta vakuutustapahtumaa. Velvollisuus on myös johdettavissa suoraan vakuutus sopimuslaista. Lain 28 §:ssä säädetään vakuutuksenantaja vastuusta vapaaksi, jos vakuutettu on tahallisesti aiheuttanut vakuutustapahtuman. Lisäksi pykälän 3 momentissa mainitaan myös erityisesti sairaus- ja tapaturmavakuutuksia koskeva vakuutustapahtuman aiheuttaminen törkeästä huolimattomuudesta, jolloin

¹²⁸ Hemmo, 2011, s. 109–110

¹²⁹ Hemmo, 2007, s. 92

¹³⁰ Norio-Timonen, 2003, s. 245–255

vakuutuksenantajan vastuuta voidaan alentaa sen mukaan kuin olosuhteet huomioon ottaen on kohtuullista. Törkeää huolimattomuutta voidaan pitää lähellä tahallisuutta, esimerkiksi tilanteessa, jossa vakuutettu tietoisesti lyö laimin normaalit varotoimet ja tämä aiheuttaa vahingonvaaran suurta kasvua. Vakuutetun alkoholin tai muun huumaavan aineen vaikutuksen alaisena oleminen vakuutustapahtuman sattuessa ei yksinomaan osoita törkeää huolimattomuutta. Sen sijaan vahva humalatila voi muut olosuhteet huomioon ottaen johtaa vakuutuksenantajan oikeuteen alentaa maksettavaa vakuutuskorvausta.¹³¹

Törkeä huolimattomuus

Tapauksessa VKL 577/07 kyseessä oli yksityistapaturmavakuutuksesta maksettavaksi tulevasta korvauksesta ja siitä oliko, vahingon syynä ollut vakuutetun törkeä huolimattomuus ja vakuutetun humalatila. Vakuutusyhtiö alensi yhdellä neljäsosalla maksettavia korvauksia vedoten vakuutuslainsäädännön 28 §:n 3 momentin säädökseen ja vakuutuslainsäädännön ehtoihin, joiden mukaisesti yhtiö oli oikeutettu alentamaan korvausta vakuutetun ollessa vahinkotapahtuman aikana alkoholin vaikutuksen alaisena ja tämän seikan vaikuttaessa vahinkotapahtumaan oleellisesti.

Vakuutuslautakunta totesi perustelussaan ensin vakuutusyhtiön ehdosta vakuutetun alkoholin vaikutuksen alaisena toimimisesta, että vakuutuslainsäädännön 3 §:n mukaisesti sopimusehto, joka on poikkeaa lain säännöksistä vakuutetun vahingoksi, on mitätön. Vakuutuslainsäädännön 28 §:n mukaisesti vakuutuksenantaja saa ottaa henkilövakuutuslainsäädännön ehtoihin määräyksen vakuutuskorvauksen alentamisesta, jos vakuutustapahtuma on aiheutettu törkeästä huolimattomuudesta. Pykälän sanamuoto ei oikeuta henkilövakuutusehtoihin otettavaa määräystä korvauksen alentamisesta pelkästään sen vuoksi, että vakuutettu on toiminut alkoholin vaikutuksen

¹³¹ HE 114/1993

alaisena ja tämä seikka on vaikuttanut vakuutustapahtumaan. Näin ollen vakuutusyhtiö ei saa vedota niihin vakuutusehtojen kohtiin, joiden soveltaminen johtaisi lain 28 §:n soveltamista ankarampaan lopputulokseen. Vain siinä tapauksessa, että vakuutettu olisi aiheuttanut vakuutustapahtuman törkeästä huolimattomuudesta, voisi vakuutusyhtiöllä olla oikeus vakuutuskorvauksen alentamiseen.

Törkeää huolimattomuutta lautakunta arvioi tapauksessa sen pohjalta, että törkeänä huolimattomuutena voidaan pitää lähinnä tilannetta, jossa vakuutettu vahvassa humalatilassa ryhtyy sellaisiin toimiin, jotka jo normaalioloissakin vaativat suurta huolellisuutta. Vedoten saatuun selvitykseen vakuutustapahtuman sattumisesta, lautakunta katsoo, ettei vakuutustapahtuman sattumisen vaara ole tapahtumahetkellä ollut sillä tavoin ilmeinen, että tapaturma olisi aiheutettu vakuutetun törkeästä huolimattomuudesta. Näin ollen vakuutusyhtiöllä ei ole ollut perustetta alentaa vakuutuskorvausta.

Lautakunnan perustelujen mukaisesti alkoholin vaikutuksen alaisena toimiminen vakuutustapahtuman sattuessa ei siis yksioikoisesti poista vakuutuksenantajan korvausvastuuta. Alkoholin vaikutuksen alaisena toimiminen voi kyllä vaikuttaa vakuutetun riskinottoahtoon, mikä sinänsä vaikuttaa myös suoranaisesti vakuutuksenantajan riskiin. Lautakunta kuitenkin toteaa perusteluissaan, että pelkkä alkoholin vaikutuksen alaisuus ei sinänsä vaikuta korvattavuuteen ennen kuin vakuutettu ryhtyy toimiin jotka jo normaalioloissakin vaatisivat suurta huolellisuutta. Mielestäni tämän ajatuksen taustalla voidaan nähdä eri ihmisten riskinottoahtojen eroavaisuus ilman päihdyttävien aineiden vaikutustakin. Vakuutettujahan kohdeltaisiin epätasa-arvoisesti, jos normaalisti hyvin varovainen vakuutettu ottaisi alkoholiannoksen nautittuaan sellaisen riskin, jonka tavanomaista varovaisuutta noudattava vakuutettu ottaisi ilman alkoholin vaikutustakin suuremmin asiaa miettimättä, ja alkoholia nauttineen vakuutetun osalta

toteutuneen riskin aiheuttamia vahinkoja ei korvattaisi samalla kun alkoholia nauttimattoman vakuutetun vahingot korvattaisiin.

Myös tapauksessa VKL 426/07 kyse oli vakuutetun törkeästä huolimattomuudesta ja vakuutusyhtiön oikeudesta alentaa vakuutuskorvausta tämän perusteella. Lautakunnan lausunnossa todetaan, että vaikkei laiturialueella, jossa vakuutetun kuolema oli sattunut, ollut varoituskylttejä junan katolta saatavista, jopa kuolettavista sähköiskuista, ei tätä voitu pitää törkeän huolimattomuuden poistavana seikkana. Lautakunnan mukaisesti yleisen elämäkokemuksen perusteella kenen tahansa pitäisi mieltää vakavan vammautumisen ja jopa kuoleman vaara kiivetessään rautatieasemalla olevan sähköjunan katolle, jossa sijaitsee myös sähköjunan laitteisto. Näin ollen tapauksessa ei oltu näytetty sellaisia seikkoja, joiden perusteella voitaisiin tapauksessa päätyä muuhun kuin siihen, että vakuutettu oli aiheuttanut kuolemansa törkeällä huolimattomuudella.

Vakuutuslautakunnan yllä mainittuihin perusteluihin ottama yleinen elämäkokemus ei ole tullut esille useassa ratkaisussa. Yleistä elämäkokemusta voidaan kuitenkin pitää siinä määrin yleisesti tunnettuna, että vetoamista siihen, korvausvelvollisuuden välttämiseksi voidaan pitää mielestäni kohtuullisena. Lautakunta ei sisällytä yleiseen elämäkokemukseen mitään yllättävää, vaan kyse on puhtaasti jopa yleistä vähäisemmälläkin järkevyydellä ymmärrettävissä olevasta riskistä ja sen huomioon ottamisesta. Jos vakuutus sopimuksen ehtoihin pitäisi ottaa tarkka määrittely siitä, milloin jonkin asian oletetaan kuuluvan yleiseen elämäkokemukseen, tulisi ehdoista kohtuuttoman pitkät, ja toisaalta jollei yleinen elämäkokemus tulisi millään muotoa sovellettavaksi, voisi vakuutuksenantajan vastuu muodostua odottamattomaksi ja tällöin riskiarviointi mahdottomaksi.

Tahallisuus

Vakuutustapahtuman tahallisesta aiheuttamisesta on kyse silloin, kun vakuutettu on tarkoittanut saada aikaan vakuutustapahtuman tai ainakin hänen on tullut ymmärtää, olosuhteet huomioon ottaen, vakuutustapahtuman seuraavan hyvin suurella todennäköisyydellä menettelystään. Tahallisuuden arvioinnissa ei ole merkitystä sillä, onko vakuutettu aiheuttanut vakuutustapahtuman ilman hyötymistarkoitusta vai vakuutuskorvauksen saadakseen.¹³² Oleellista on, että vakuutustapahtuma on tahallaan aiheutettu, ja erityisesti se, että kyseessä on nimenomaan vakuutustapahtumaksi määritelty vahinko¹³³.

KKO 1985 II 30 kyse oli henkivakuutetusta, joka oli itsemurhatarkoituksessa ampunut itseään päähän ja sen seurauksena osittain halvaantunut. Vakuutetun itsemurhayrityksen tekoväline ja tapa huomioon ottaen vakuutetun ei oltu voitu katsoa mieltäneen ampumisen seuraukseksi halvaantumista, vammautumista ja näistä johtunutta työkyvyttömyyttä. Näin ollen enemmistö KKO:n ratkaisuun osallistuneista jäsenistä asettui sille kannalle, ettei vakuutetun voitu katsoa aiheuttaneen työkyvyttömyyttään tahallisesti.

KKO:n tapaus 1985 II 30 on ollut myös useassa vakuutuslautakunnan ratkaisun perustelussa mukana. Tapauksessa VKL 500/07 kyse oli vakuutetun itsemurhayrityksestä ampumalla haulikolla itseään ohimoon. Ampumisen seurauksena vakuutetulla todettiin kallonpohjan murtuma ja lisäksi hänen vasen silmä oli sokeutunut ja oikea silmä poistettu. Vakuutettu haki korvausta yksityistapaturmavakuutuksestaan. Vakuutusyhtiö oli kieltäytynyt korvauksen suorittamisesta vedoten vakuutusehtojen kohtaan, jonka mukaan tapaturman tuli olla äkillinen ja odottamaton tapahtuma. Sen

¹³² HE 144/93

¹³³ Norio-Timonen, 2003, s. 257–258

lisäksi yhtiö oli todennut, ettei vakuutuksesta ehtojen mukaisesti korvata vammaa, jonka vakuutettu on aiheuttanut itselleen tahallisesti tai törkeästä huolimattomuudesta.

Lautakunnan lausunnossa todetaan, että tapaukseen tulee soveltaa vakuutuslain 28 §:n 1 kohtaa ja keskeinen kysymys on, miten lainkohdan ilmaisua ”tahallisesti aiheutettu vakuutustapahtuma” tulkitaan. Ratkaisun pohjaksi lautakunta otti hallituksen esityksessä HE 114/93 todetun lausuman ja KKO:n ratkaisun 1985 II 30. Näiden perusteella lautakunta katsoi, ettei vakuutettu ole voinut olettaa tekotavan perusteella vammautuvansa. Vakuutusyhtiön tuli näin suorittaa vakuutetulle vakuutuslain mukaiset korvaukset.

Vastaavasti VKL 68/05 kyseessä oli yksityistapaturmavakuutuksesta suoritettavasta korvauksesta, kun vakuutettu oli itsemurhayrityksessä hypännyt kerrostalon katolta alas ja saanut useita vakavia vammoja. Vakuutusyhtiö oli kieltäytynyt korvauksen suorittamisesta vedoten vakuutusehdoissa mainittuun tapaturman määritelmään sekä vakuutusehtoon, jonka mukaan vakuutetun tahallisesti aiheuttaessa vakuutustapahtuman, yhtiö on vastuusta vapaa.

Lautakunta toteaa ratkaisuun sovellettavan vakuutuslain 28 §:n 1 momenttia. Erityisesti lautakunta kiinnittää huomiota momentin tulkintaan. Sen mukaisesti tulkinta, jonka mukaan vakuutetun tahtotilaa tulisi tarkastella vain vakuutusehtojen tapaturmamääritelmän mukaisesti johtaisi siihen, ettei mainittua 28 §:n 1 momenttia koskaan sovellettaisi yksityistapaturmavakuutukseen. Koska vakuutuslain säännökset ovat pakottavia, eivät vakuutuksenantajat saa sopivalla vakuutustapahtuman määrittelemisellä ohittaa näitä pakottavia säännöksiä. Viitaten hallituksen esitykseen 114/93 sekä KKO:n ratkaisussa 1985 II 30 todettuun, lautakunta katsoi, ettei vakuutettu ollut voinut olettaa vammautuvansa hyppäämisen

seurauksena. Näin ollen hänen ei voitu katsoa aiheuttaneen vakuutustapahtumaa tahallisesti, joten vakuutusyhtiön ei tullut kieltäytyä yksityistapaturmavakuutuksen mukaisista korvausten suorittamisesta.

Mielestäni yllämainituissa ratkaisuissa on tilaa kritiikille. Vakuutetut eivät olleet tarkoittaneet saada aikaan vammautumisiaan. Sen sijaan heidän tarkoituksenaan oli ollut saada aikaan vielä vakavampi vammautuminen, niin vakava, että seurauksena olisi ollut vakuutetun kuolema. Vakuutettu oli mielestäni tällöin ottanut tietoisesti riskin myös vammautumisestaan, vaikkei pelkkä vammautuminen olisikaan ollut niin todennäköinen seuraus kuin kuolema. Toki vakuutusolosuhteiden sananmukainen tulkinta, eli tapauksissa se, ettei vakuutetut olleet tahallisesti aiheuttaneet juuri tätä vakuutustapahtumaa, on vakuutusolosuhteiden yleisen tulkinnan kannalta perusteltu ratkaisu. Jos vakuutusolosuhteiden ehtoja tulkittaisiin laajasti ehtojen sananmukaisen tulkinnan kustannuksella, aiheuttaisi se vain lisää epävarmuutta korvausratkaisuihin ja sitä myötä lisää korvausriitoja.

Syyntakeettomuus

Vakuutuslain 36 §:ssä kyse on vakuutetun vakuutustapahtuman aiheuttamisesta silloin, kun kyse on pakkotilasta tai vakuutetun syyntakeettomuudesta. Käytännössä pykälän vaikutus on, ettei vakuutuksenantaja voi vastuuta rajoittaakseen tai siitä vapautuakseen vedota saman lain 28 §:ään vakuutetun ollessa kahtatoista vuotta nuorempi tai sellaisessa mielentilassa, ettei häntä olisi voitu tuomiota rikoksesta rangaistukseen.

Syyntakeettomuutta on arvioitu muun muassa vakuutuslautakunnan tapauksessa VKL 478/05. Kyse oli yksityistapaturmavakuutuksesta maksettavasta kuolemantapauskorvauksesta ja siitä oliko vakuutettu teon tehdessään ollut syyntakeettomassa tilassa. Vakuutusyhtiö oli kieltäytynyt korvauksen suorittamisesta vedoten siihen, ettei vakuutetun kuolema ollut

vakuutusehtojen mukaisen tapaturman aiheuttama. Lisäksi vakuutusyhtiö katsoi, että koska vakuutetulla ei oltu todettu mitään psykoottisuutta mielenterveystoimiston vastaanotolla reilua viikkoa ennen vakuutustapahtuman aiheuttamista, ei vakuutettu ollut syyntakeettomassa tilassa vakuutustapahtuman aiheuttaessaan.

Lautakunta nojautui ratkaisussaan pääasiallisesti vakuutuslainsäädännön mukaisesti vakuutuslakia 36 §:n sääntöihin. Lautakunta katsoi, että korvauksen hakija oli riittävästi täyttänyt vaaditun todistustaakan vakuutetun syyntakeettomuudesta. Vakuutetun syyntakeettomuutta perusteltiin muun muassa vakuutetun psykoottiseen sairauteen liittyneellä itsetuhoisuudella sekä vakuutetun ennen vahinkotapahtumaa lähettämällä tekstiviesteillä, joiden perusteella pidettiin todennäköisenä, että vakuutetulla jo aiemmin todetut psykoottiset oireet olivat uusiutuneet juuri ennen vahinkotapahtumaa. Näin ollen vakuutusyhtiöllä ei ollut oikeutta kieltäytyä yksityistapaturmavakuutuksen perusteella suoritettavasta kuolemantapauskorvauksesta.

Toisin tapauksessa VKL 741/05, jossa kyse oli yksityistapaturmavakuutuksesta suoritettavasta korvauksista ja siitä, oliko vakuutettu aiheuttanut vakuutustapahtuman, parvekkeelta hyppäämisen, tahallisesti vai syyntakeettomassa tilassa. Vakuutusyhtiö oli evännyt korvauksen maksamisen vedoten siihen, että vakuutettu oli aiheuttanut vammat tahallisesti. Lisäksi vakuutusyhtiö totesi käytettävissä olevaan lääketieteelliseen selvitykseen vedoten, ettei vakuutettu ollut kannabiksen aiheuttaman paniikkioireiston vuoksi sellaisessa psyykkisessä tilassa, että häntä voitaisiin pitää rikosoikeudellisesti syyntakeettomana.

Lautakunta toteaa lausunnossaan, viitaten hankkimaansa asiantuntijalausuntoon, että tekoon on vaikututtanut erittäin todennäköisesti vakuutetun teon aikainen kannabispäihtymys. Voimassa olevan oikeuden mukaisesti tekijän itse itselleen saattama päihtymystila ei yksinään alenna

rikosoikeudellista syyntakeettomuutta. Näin ollen lautakunta katsoi, ettei vakuutettu ollut vakuutuslainsäädännön 36 §:n 1 momentin mukaisessa syyntakeettomassa tilassa vakuutustapahtuman aiheuttaessaan. Lautakunta jatkaa kuitenkin perusteluissaan, viitaten hallituksen esitykseen 144/93 ja KKO:n ratkaisuun 1985 II 30, ettei vakuutettu kuitenkaan ollut voinut olettaa hyppäämisestä seuraavan vaikean vammautumisen kuoleman sijasta. Näin ollen vakuutuslautakunta katsoi kuitenkin, ettei vakuutettu ollut aiheuttanut vakuutustapahtumaa tahallisesti, ja vakuutusyhtiön tuli suorittaa yksityistapaturmavakuutuslainsäädännön mukaiset korvaukset.

Kuten tapauksista käy ilmi, syyntakeettomuuden arviointi ei ole aina yksioikoista tai selkeää. Varsinkin tilanteissa, jossa on kyse vakuutetun kuolemasta, voidaan syyntakeisuutta arvioida ainoastaan ennen vahingotapahtumaa mahdollisesti dokumentoitujen tietojen perusteella. Mielestäni lautakunta on ratkaisuissaan ottanut oikean linjan syyntakeettomuuden arviointiin. Liian korkealle menevä vaatimus syyntakeettomuuden näyttötaakasta voi osoittautua käytännössä mahdottomaksi saavuttaa, joten tilannetta tulisi varsinkin mielenterveysongelmista kärsineiden vakuutettujen osalta tarkastella kokonaiskuva hahmottaen mutta silti tilannekohtainen toiminta huomioon ottaen.

3.5 Vakuutuksen loppuminen

Sopimukset lakkaavat yleensä siihen, että molemmat sopimuksen osapuolista on täyttänyt sopimusvelvoitteensa asianmukaisesti¹³⁴. Määräaikaiset sopimukset taas silloin, kun sopimuksessa sovittu voimassaoloaika päättyy. Vakuutuslainsäädännössä on yleensä sovittu jonkinlaisesta voimassaoloajasta, viimeistään kaikki henkilövakuutukset päättyvät kuitenkin silloin, kun

¹³⁴ Hemmo, 2011, s. 109

vakuutettu kuolee. Vakuutus voi päättyä myös siihen, että kaikki sopimuksessa sovitut korvaukset ovat joko korvausmäärien tai maksuajan suhteen kokonaisuudessa suoritettu.¹³⁵

Määräaikaiset vakuutus sopimukset päättyvät ilman irtisanomismenettelyä sovitun määräajan, eli vakuutuskauden, päättyessä. Jatkuvat vuosivakuutukset ovat nimensä mukaisesti voimassa vuoden kerrallaan, ja jatkuvat automaattisesti, ellei vakuutusta irtisanota. Tavallisesti myös jatkuvissa vuosivakuutuksissakin on kuitenkin jokin ajankohta, jonka jälkeen vakuutus ei enää automaattisesti jatku.

3.5.1 Vakuutuksenantajan oikeus irtisanoa vakuutus

Lähtökohtaisesti sopimuksen sitovuus tarkoittaa vakuutus sopimuksissa sitä, ettei vakuutusyhtiöllä ole oikeutta sopimuksen vahvempaan osapuolena irtisanoa vakuutusta milloin tahansa¹³⁶. Hyvän vakuutustavan mukaisesti vakuutuksenantaja saa irtisanoa vakuutuksen kesken vakuutuskauden vain vakuutusmaksun laiminlyömisestä tai muun vakuutus sopimuslaissa määritellyn syyn perusteella¹³⁷. Vakuutus sopimuslain 17 §:ssä on säädetty ne tilanteet, jolloin vakuutuksenantajalla on irtisanomisoikeus henkilövakuutuksissa. Pykälän mukaisesti vakuutuksenantaja saa irtisanoa henkilövakuutuksen, jos vakuutuksenottaja tai vakuutettu on antanut vääriä tai puutteellisia tietoja tahallisesti tai vähäistä suuremmasta huolimattomuudesta ennen vakuutuksen myöntämistä, eikä vakuutuksenantaja olisi oikeiden tietojen perusteella myöntänyt vakuutusta. Oikeus irtisanomiseen on myös, jos vakuutettuun liittyvässä ja vakuutuksenantajan riskinarvioinnin kannalta merkityksellisessä seikassa on tapahtunut 27 §:ssä tarkoitettu vahingonvaaraa lisäävä

¹³⁵ Antila, Erwe, ym. s. 292–293 ja Norio-Timonen, 2010, s. 40

¹³⁶ Antila, Erwe, ym. s. 294

¹³⁷ Suomen vakuutusyhtiöiden keskusliitto, 2002, s. 2

muutos¹³⁸, eikä vakuutuksenantaja olisi myöntänyt alun perinkään vakuutusta, jos seikka olisi vallinnut jo vakuutusta haettaessa. Lisäksi vakuutuksenantaja saa irtisanoa henkilövakuutuksen, jos vakuutettu on tahallaan aiheuttanut vakuutustapahtuman tai antanut vakuutustapahtuman jälkeen vilpillisiä tai puutteellisia tietoja vakuutuksenantajalle, ja näillä tiedoilla on merkitystä vakuutuksenantajan vastuun arvioinnissa.

Vakuutuksenantajan oikeudesta irtisanoa tapaturmavakuutus vakuutusehtojen nojalla säädetään vakuutuslainsäädännön 17a §:ssä. Sen mukaan vakuutuksenantajalla on oikeus irtisanoa vakuutusmaksukauden päättyessä tapaturmavakuutus, jonka ehtoihin on otettu määräys tästä irtisanomisoikeudesta. Lisäedellytyksenä on, että vakuutuksen vakuutusmaksu on sovittu suoritettavaksi vakuutusmaksukausittain. 17a §:n 2 momentin mukaan vakuutuksenantaja ei kuitenkaan saa irtisanoa tapaturmavakuutusta sen vuoksi, että vakuutetun terveydentila on huonontunut tai vakuutustapahtuma sattunut vakuutuksen ottamisen jälkeen. Muutoinkin irtisanomisperusteen täytyy noudattaa hyvää vakuutustapaa.

Nykyiseen vakuutuslainsäädäntöömme 17 § 3 momenttiin on otettu säännös vakuutuksenantajan velvollisuudesta suorittaa irtisanominen kirjallisesti ilman aiheetonta viivytystä irtisanomisperusteesta tiedon saatuaan. Irtisanomista koskevassa ilmoituksessa tulee mainita irtisanomisperuste. Tapaturmavakuutus irtisanottaessa vakuutusehtojen nojalla irtisanominen on tehtävä viimeistään kuukautta ennen vakuutusmaksukauden päättymistä.

Hyväksyttävänä perusteina tapaturmavakuutuksen irtisanomiselle voidaan nähdä myös irtisanominen, joka kohdistuu kaikkiin tietyn vakuutuslajin

¹³⁸ VakSL 27 §:n mukaisesti kyseessä voi olla esimerkiksi vakuutetun ammattiin, harrastukseen tai asuinpaikkaan liittyvä seikka, mutta ei muutos vakuutetun terveydentilassa.

asiakkaisiin. Nämä tilanteet eivät kovin yleisiä nykyään ole, mutta esimerkkeinä tällaisesta voisivat olla vakuutusyhtiön tietyn vakuutuksen poistaminen tuotevalikoimastaan tai vakuutusyhtiön halu tehdä vakuutuksen ehtoihin vakuutusturvan keskeiseen sisältöön vaikuttavia muutoksia.¹³⁹ VKL 235/06 annettu lausunto on vanhan vakuutussopimuslain ajalta. Tällöin irtisanomisen perustelemisvelvollisuutta ei vielä ollut, mutta muutoin sovellettava laki oli irtisanomisen suhteen pääpiirteittäin vastaava. Tapauksessa vakuutusyhtiö oli irtisanonut vakuutetuilla jo yli 10 vuotta voimassa olleen yksityistapaturmavakuutuksen. Vakuutusyhtiö oli vastineessaan todennut irtisanomisen johtuneen tuote- ja järjestelmä uudistuksesta, ja se oli irtisanonut koko kyseisten vakuutusten vakuutuskannan. Tilanne oli siis sellainen, jossa tapaturmavakuutus saatiin irtisanoa, joten lautakunnan lausunto siitä, että hyvää vakuutustapaa oli tilanteessa noudatettu, oli perusteltu.

3.5.2 Vakuutuksenottajan oikeus irtisanoa vakuutus

Vakuutussopimuslaki suojaa vakuutussopimuksen heikompana osapuolena vakuutuksenottajaa. Yksi näistä suojakeinoista on se, että vakuutussopimuslain 12 §:ssä on vakuutuksenottajalle annettu oikeus milloin tahansa irtisanoa vakuutus päättymään vakuutuskauden aikana. Jotta irtisanominen olisi sitova, tulee se antaa kirjallisena. Ainut rajoitus irtisanomisen suhteen vakuutuksenottajalle on se, ettei vakuutuksenottaja saa irtisanoa alle 30 päivää kestävästä vakuutuksesta. Vakuutus päättyy irtisanomisen johdosta silloin, kun irtisanomista koskeva ilmoitus on annettu tai lähetetty vakuutuksenantajalle, jollei vakuutuksenottaja ole määrännyt päättymisaikaa erikseen.

Vakuutuksenottajan ei tarvitse esittää mitään perusteluja irtisanomiselleen. Jos vakuutusmaksuja on suoritettu jo yli irtisanomisen päättymisajankohdan,

¹³⁹ Suomen vakuutusyhtiöiden keskusliitto, 2002, s. 3

on vakuutuksenantaja velvollinen palauttamaan sen osan maksetuista vakuutusmaksuista, joka kohdistuu sopimuksen päättymisen jälkeiseen aikaan.¹⁴⁰ Tästä vakuutusmaksun palautusvelvollisuudesta on säädetty vakuutusopimuslain 45 §:ssä.

¹⁴⁰ Antila, Erwe, ym. 2008, s. 293 ja Norio-Timonen, 2010, s. 41

4. LOPUKSI

Työni tavoitteena oli perehtyä lähinnä 2000-luvun oikeus- ja lautakuntakäytäntöön perustuen yksityistapaturmavakuutuksen vakuutuslainsäädäntöön. Korkeimman oikeuden ratkaisukäytäntöä ei nimenomaan yksityistapaturmavakuutusten osalta monesta aiheesta juuri ole, lähinnä sen takia, että riidan vieminen vakuutuslautakunnan harkittavaksi on huomattavasti edullisempaa, mitä tuomioistuimiin. Vaikka vakuutuslautakunnan lausunnot ovat vain ratkaisusuosituksia, ovat vakuutusyhtiöt pääsääntöisesti noudattaneet näitä lausuntoja.

Tutkimukseni perusteella useimmat korvausriiitoja aiheuttaneet tilanteet ovat liittyneet tapaturmakäsitteen määrittelyn täyttymättä jäämiseen. Tällöin kyse on ollut tapahtumasta, jolta on puuttunut jokin tapaturman ominaisuuksista; äkillisyys, ulkoisuus, ruumiinvamman aiheuttaminen tai tapahtuminen vakuutetun tahtomatta. Erityisesti erilaiset kulumisesta aiheutuneet vauriot sekä rappeumasairaudet ovat useiden korvausriiitojen kohteena. Tällöin kyse on tapaturman ulkoisuuden vaatimuksen täyttymättä jäämisestä. Ongelma syntyy usein siksi, ettei vakuutettu ole välttämättä ennen tapaturmaa huomannut vaurioituneessa kohdassa mitään kipuja tai liikerajoituksia. Näin ollen tapaturmaksi katsomansa tapahtuman satuttua vakuutettu kokee ymmärrettävästi ilmenneen haitan ja kivun tapaturman aiheuttamaksi, eikä vakuutusyhtiön korvauksen epäminen tunnu sopimuksen mukaiselta. Ilman vakuutustapahtumaahan vakuutettu olisi saattanut olla vielä pitkäänkin kivuita ja haitatta, joten ymmärrettävää on, että vakuutettu kokee nimenomaan kyseisen tapahtuman vaikuttaneen hänen terveyteensä tapaturmaisesti.

Tutkimukseni perusteella tapaturman ulkoisuusvaatimus on kuitenkin niin vahva, että lähtökohdaksi voidaan ottaa, ettei vahinkoja, joihin on ollut vaikuttamassa mikään sisäsyntyinen, joko tiedossa oleva tai vielä piilevä, seikka, tule korvata tapaturmavakuutuksesta. Jos korvausta suoritetaan, tulee se aina suhteuttaa täysin terveen henkilön tilanteeseen, eli siihen, millainen

vahinko terveelle henkilölle olisi tilanteessa saattanut aiheutua, ja tämän mukaisesti suorittaa korvaus.

Kuitenkin mielestäni tässäkin tilanteessa pitäisi pystyä näkemään ihmisten yksilöllinen rakenne. Eri henkilöiden luiden ja nivelten kestävyyksissä on luontaisestikin, ilman mitään sairaudeksi luokiteltavia tiloja, eroavaisuuksia. Näin ollen vahinkotapahtuman energiamäärä aiheuttaa erilaisia vahinkoja eri henkilöillä. Toiselle täysin terveelle henkilölle saattaa aiheutua vakavampaa vahinkoa kuin esimerkiksi rappeumasairaudesta kärsivälle henkilölle. Kehon kykyyn ottaa vastaan erilaisia iskuja ja äkillisiä liikkeitä tai voimia vaikuttaa myös lihasten fyysinen kunto ja muu kehosta huolehtiminen. Voidaankin miettiä, onko oikeudenmukaista evätä kehostaan huolta pitävän vakuutetun vakuutuskorvaus siksi, että hänellä on taustalla jokin piilevä rappeumasairaus silloin, kun kehostaan huolta pitämättömälle, mutta ainakin vielä mistään sairauksista kärsimättömälle henkilölle suoritetaan vakuutuskorvaus täysin samanlaisen tapahtuman aiheuttamasta vakavammasta vahingosta.¹⁴¹

Ulkoisuuden vaatimus tulee esiin myös tilanteissa, jossa väitetyn tapaturman yhteydessä on sattunut myös sairaskohtaus. Yksityistapaturmavakuutuksistahan ei korvata vahinkoja, jotka on aiheutuneet sairaskohtauksen aiheuttamina. Kuitenkin lääketieteellisesti mahdollinen tilanne on, että sairaskohtaus, esimerkiksi sydänkohtaus aiheutuu kaatumisen ja siitä aiheutuneen säikähtämisen seurauksena. Kuten aiemmin on tullut ilmi, vakuutusyhtiöt noudattavat yleisesti ratkaisukäytäntöä, jossa tapaturmiksi on katsottu myös vakuutetun hetkellisen tasapainon menettämisen seurauksena tapahtuneet kaatumiset ja loukkaantumiset.¹⁴² Näin ollen, jos sydänkohtaus

¹⁴¹ Näin myös Saarikoski teoksessaan Uhrin erityinen vahinkoherkkyys henkilövahingoissa, 2009. "Vahingonkärsijä ei voi joutua primaaria syy-yhteyskysymystä ratkaistaessa perussairaudesta johtuen ainakaan huonompaan asemaan kuin missä terve henkilö olisi ollut saman tapaturmamekanismin sattuessa hänen kohdalleen." s. 414

¹⁴² Tästä mm. VKL 409/07

on alkanut vasta kaatumisen seurauksena, ei korvausta tule evätä vahingon sisäsyntyisyyden perusteella. Toki hankala näyttökysymys on tällöin se, että sydänkohtaus on alkanut vasta kaatumisen seurauksena, eikä kaatuminen ole sydänkohtauksen seurausta. Mutta koska tämä tilanne on lääketieteellisesti mahdollinen, tulee tämäkin mahdollisuus ottaa ratkaisutilanteissa huomioon.

Tutkimukseni myötä huomioni kiinnittyi vakuutustapahtuman tahalliseen aiheuttamiseen, ja erityisesti siihen, milloin vakuutustapahtumaa ei katsottu tahallisesti aiheutetuksi, vaikka vahinko aiheutui vakuutetun tietoisesti tekemästä teosta ja riskinotosta. Tästä esimerkkinä toimi korkeimman oikeuden ratkaisu henkivakuutetusta, joka itsemurhatarkoituksessa oli ampunut itseään päähän ja sen seurauksena halvaantunut osittain.¹⁴³ Tapauksessa korkein oikeus ei siis katsonut vakuutetun aiheuttaneen itselleen tahallisesti halvaantumistaan, perustellen tätä sillä, ettei vakuutettu ollut voinut mieltää ampumisen seuraukseksi halvaantumista kuoleman sijasta. Vakuutuslautakunta on vastaavan tyyppistä tapausta käsitellessään todennut, että kysymys on lähinnä siitä, miten ilmaisua ”tahallisesti aiheutettu vakuutustapahtuma” tulkitaan.¹⁴⁴ Sanamuodon mukainen tulkinta tukee kyllä korkeimman oikeuden sekä vakuutuslautakunnan ratkaisulinjaa, joiden mukaisesti suurimmalla todennäköisyydellä kuoleman aiheuttava teko ei ole kuitenkaan tahallinen, jos seurauksena on pelkkä vammautuminen.

Oman kantani asiaan on kuitenkin hieman eri. Mielestäni teko, jonka todennäköisin seuraus on kuolema, on tahallinen myös silloin, kun teosta aiheutuu vain vammautuminen. Tapauksissa esillä olleissa tilanteissa molemmissa kyse oli itsensä ampumisesta päähän. Voidaan katsoa olevan yleisessä tiedossa, että itseänsä päähän ampuminen vahingoittaa aivoja ja

¹⁴³ KKO 1985 II 30

¹⁴⁴ VKL 500/07

aiheuttaa todennäköisesti kuoleman. Aivojen vahingoittuminen voi toisin sanoen olla niin vakava vammautuminen, että henkilö kuolee sen seurauksena. Kyse on kuitenkin vammautumisesta. Tapauksissa henkilöiden vammautuminen oli siinä määrin niin vähäistä, ettei seurauksena ollut kuolema, vaan muut vahingot. Kuoleman aiheuttama vammautuminen tapauksissa olisi kuitenkin sisältänyt todennäköisesti myös nyt aiheutuneet vahingot, jolloin mielestäni vakuutettujen olisi tullut ymmärtää ampumisen seuraukseksi kuolemisen ohella tai sijasta myös muut vakavat vahingot. Näin ollen mielestäni tapauksissa on ollut kyse tahallisesti aiheutetuista vakuutustapahtumista.

Vakuutuslautakunta käyttää asiantuntijalääkäreitä harkitessaan ratkaisunsa lääketieteellistä perustaa. Kuten ilmi on tullut, asiantuntijalääkäri ilmaisee lääketieteellisen mielipiteensä tapaamatta vakuutettua, vain kirjallisen (lääketieteellisen) tiedon perusteella. Vakuutuslääkäreiden ja vastaavasti myös asiantuntijalääkäreiden käyttö vakuutuskorvauksista päätettäessä on herättänyt huomiota myös yleisessä keskustelussa.¹⁴⁵ Olennaista aiheessa on ymmärtää vakuutuslääkärien ja lautakunnan käyttämien asiantuntijalääkärien rooli huolehtia siitä, että kaikkia vakuutettuja kohdellaan tasapuolisesti. Tämä tarkoittaa korvausten maksamista samojen perusteiden nojalla, jolloin vakuutuksenantajien korvausvelvollisuuksia ei voida aina aktivoida nojautuen pelkästään hoitavien lääkärien kannanottoihin.¹⁴⁶

¹⁴⁵ Tästä muun muassa Juntunen & Havu, Onko vakuutuslääkäri viisaampi kuin hoitava lääkäri? Lääketieteellinen Aikakauskirja Duodecim, 22/2000. Sekä Järvimäki & Haanpää, Hoitava lääkäri ja vakuutuslääkäri vastakkain?, Lääketieteellinen Aikakauskirja Duodecim, 22/2000

¹⁴⁶ Oikeusministeriön työryhmämietintö 2009:10, s. 17

4.1 Tulevaisuuden näkymiä

Väestön ikääntyessä, ja ainakin vielä toistaiseksi alati kasvavasta tapaturmaisuudesta seuraa todennäköisesti se, että korvausratkaisuja riitautetaan yhä enemmän. Ihmiset ovat myös nykyään tietoisempia omista oikeuksistaan ja mahdollisuuksista saada asia ulkopuolisen, riippumattoman tahon käsiteltäväksi. Tämä on tietenkin hyvä, ja parantaa osaltaan yhteiskunnan tasa-arvoisuutta ja oikeudenmukaisuutta. Kuitenkin korvauskäsittelyjen ja korvausriitojen pitkittyessä kustannukset nousevat ja epävarmuus korvausratkaisujen pysyvyydestä heikkenee. Korvauskäsittelyjen kustannusten nousu aiheuttaa suoraan myös vakuuttamiskustannusten nousua. Jäänee nähtäväksi, menevätkö vakuutuksenottajat siis ojasta allikkoon liiallisella riitauttamishalullaan.

Ratkaisuksi vakuutuksenottajien ja korvaukseen oikeutettujen parempaan päätösten ymmärtämiseen, ja näin ollen korvauspäätösten ”turhien” riitauttamisien välttämiseen, näkisin vakuutuksenantajien selkeän, yhdenmukaisen ja hyvin perustellun korvauskäytännön ja vakuutus tuotteen laadun mahdollisimman tarkan läpikäynnin vakuutus sopimuksen solmimisesta neuvoteltaessa. Nämä vaatimukset tulevat jo ilmi hyvästä vakuutustavasta, mutta jo vakuutusta solmittaessa selkeästi ilmi tuodut vakuutuksenantajan vastuuta rajoittavat rajoitusehdot, ja niiden käytännön soveltaminen, esimerkiksi esitelehtisen avulla, voisivat ehkäistä myöhempää ajan tuhlausta selkeissä korvausratkaisuissa.

Lähteet

Kirjallisuus

Aarre, Mira (2011) *YKSITYISTAPATURMAVAKUUTUKSEN ONGELMIA - ohjeita kuluttajille*. Vakuutus- ja rahoitusneuvonta. (Aarre 2011)

Antila, Veli-Aunus; Erwe, Ossi; Lohi Ilkka & Salminen, Jaakko (2008) *Vapaaehtoinen henkilövakuutus*. Neljännen uudistetun painoksen toinen lisäpainos. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä. (Antila, Erwe ym. 2008)

Anttila, Erno (2009) *Vakuutuksenantajan takautumisoikeus*. Oikeustieto 2009/1 s. 2-5. (Anttila 2009)

Hemmo, Mika (2011) *Sopimusoikeus II*. Kolmas painos. Hansaprint Oy, Vantaa. (Hemmo 2011)

Hemmo, Mika (2007) *Velvoiteoikeuden perusteet*. Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisut. Yliopistopaino Helsinki. (Hemmo 2007)

Hemmo, Mika (2003) *Sopimusoikeus I*. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä. (Hemmo 2003)

Hoppu, Esko (1997) *Suomen vakuutusoikeus*. Vammalan Kirjapaino Oy, Vammala (Hoppu 1997)

Hoppu, Esko & Hemmo, Mika (2006) *Vakuutusoiikeus*. WS BOOKWELL Oy, Porvoo (Hoppu & Hemmo 2006)

Häyhä, Juha (1996) *Sopimus, laki ja vakuutus*. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä (Häyhä 1996)

Isokoski, Harri (2001) Henkilövahinkojen lääketieteelliset syy-yhteyskysymykset juridisesta näkökulmasta. Teoksesta *Kuluttajien vakuutustoimisto & vakuutuslautakunta 30 vuotta*. Toimittaneet Sisula-Tulokas, Lena; Luukkonen, Irene & Saario, Marjo. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä (Isokoski 2001)

Lehtipuro, Katariina; Luukkonen, Irene; Mäntyniemi, Lea; Raulos Ville & Santavirta Pia (2010) *Vakuutuslainsäädäntö*. Neljäs uudistettu painos, Finanssi- ja vakuutuskustannus Oy. Vammalan Kirjapaino Oy, Sastamala. (Lehtipuro ym. 2010)

Mattson, Lasse (1992) *Yksityistapaturmavakuutus*. Tammer-Linkki Oy (Mattson 1992)

Männistö, Jarkko (2009) *Pysyvän haitan korvaustasot*. Lakimies 5/2009 s. 799–830. (Männistö 2009)

Norio-Timonen, Jaana (2010) *Vakuutus sopimuslain pääkohdat*. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä. (Norio-Timonen 2010)

Norio-Timonen, Jaana (2007) *Toiselle aiheutettujen vahinkojen korvaaminen, vahingontorjunta ja moraalinen uhkapeli*. Lakimies 6/2007 s. 807–829

Norio-Timonen, Jaana (2006) *Lainsäätäjät, vakuutusvalvoja ja vakuutustuotteet*. Lakimies 7-8/2006, s. 1282-1298 (Norio-Timonen 2006)

Norio-Timonen, Jaana (2003) *Vakuutuksenantajan vastuu vakuutustapahtumasta*. Kariston Kirjapaino Oy, Hämeenlinna. (Norio-Timonen 2003)

Norio-Timonen, Jaana (1997) *Kuluttajavakuutusten vertailtavuus ja sääntely*. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä. (Norio-Timonen 1997)

Rantala, Jukka & Pentikäinen, Teivo (2009) *Vakuutusoppi*. Vammalan Kirjapaino Oy, Sastamala. (Rantala & Pentikäinen 2009)

Raulos, Ville (2001) *Vakuutusopimuksen rajoitusehtojen sitovuudesta*. Teoksesta *Kuluttajien vakuutustoimisto & vakuutuslautakunta 30 vuotta*. Toimittaneet Sisula-Tulokas, Lena; Luukkonen, Irene & Saario, Marjo. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä. (Raulos 2001)

Saarikoski, Michael (2009) *Uhrin erityinen vahinkoherkkyys henkilövahingoissa*. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä. (Saarikoski 2009)

Saarikoski, Michael (2001) *Syy-yhteys ja vahingonkorvauksen määrän arviointi henkilövahingoissa, erityisesti tuotevastuussa*. Lakimies 2/2001, s. 227–247. (Saarikoski 2001)

Virtanen, Pertti (2011) *Vahingonkorvaus – laki ja käytännöt*. Bookwell, Porvoo. (Virtanen 2011)

Wilhelmsson, Thomas (2008) *Vakiosopimus ja kohtuuttomat sopimusehdot*. Kariston Kirjapaino Oy, Hämeenlinna. (Wilhelmsson 2008)

Internet

Finanssialan sopimusperustainen asiakasorganisaatio (FINE)

<http://www.fine.fi>

Finanssialan sopimusperustainen asiakasorganisaatio (FINE) Lautakunnat

http://www.fine.fi/index.php?menu4_pos=Lautakunnat-%BB%A0Teht%E4v%E4t&item=197

Juntunen, Juhani & Havu, Timo (2000) Onko vakuutuslääkäri viisaampi kuin hoitava lääkäri?, pääkirjoitukset, *Lääketieteen Aikakauskirja Duodecim*, numero 22/2000. Kirjoituksen internetversio osoitteessa http://www.duodecimlehti.fi/web/guest/etusivu?p_p_id=dlehtihaku_view_article_WAR_dlehtihaku&p_p_action=1&p_p_state=maximized&p_p_mode=view&_dlehtihaku_view_article_WAR_dlehtihaku__spage=%2Fportlet_action%2Fdlehtihakuartikkeli%2Fviewarticle%2Faction&_dlehtihaku_view_article_WAR_dlehtihaku

ehtihaku_tunnus=duo91876&_dlehtihaku_view_article_WAR_dlehtihaku_p
_frompage=uusinnumero

Järvimäki, Voitto & Haanpää, Maija (2000) Hoitava lääkäri ja vakuutuslääkäri vastakkain?, pääkirjoitukset, *Lääketieteen Aikakauskirja Duodecim*, numero 22/2000. Kirjoituksen internetversio osoitteessa http://www.duodecimlehti.fi/web/guest/etusivu?p_p_id=dlehtihaku_view_article_WAR_dlehtihaku&p_p_action=1&p_p_state=maximized&p_p_mode=view&_dlehtihaku_view_article_WAR_dlehtihaku__spage=%2Fportlet_action%2Fdlehtihakuartikkeli%2Fviewarticle%2Faction&_dlehtihaku_view_article_WAR_dlehtihaku_tunnus=duo91877&_dlehtihaku_view_article_WAR_dlehtihaku_p_frompage=uusinnumero

Suomen vakuutusyhtiöiden keskusliitto (2002) *Vastuunvalinnan yleiset periaatteet vakuutustoiminnassa* 10.6.2002.

http://www.fkl.fi/materiaalipankki/ohjeet/Dokumentit/Vastuunvalinnan_yleiset_periaatteet.pdf

Virallislähteet

HE 114/1993 Hallituksen esitys Eduskunnalle vakuutussopimuslaiksi ja laeiksi eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta, annettu eduskunnalle 20.08.1993

Oikeusministeriön työryhmämietintö 2009:10 Vakuutusosoikeuden toiminnan kehittäminen.

Oikeustapaukset

KKO 1985 II 30

KKO 1993:137

KKO 1994:59

KKO 1995:53

KKO 2001:135

KKO 2002:65

KKO 2002:89

KKO 2012:73

EU-tuomioistuin C-236/09

Lautakuntaratkaisut

VKL 391/04

VKL 68/05

VKL 478/05

VKL 741/05

VKL 184/06

VKL 235/06

VKL 292/06

VKL 498/06

VKL 573/06

VKL 598/06

VKL 679/06

VKL 732/06
VKL 792/06
VKL 166/07
VKL 374/07
VKL 409/07
VKL 426/07
VKL 500/07
VKL 511/07
VKL 535/07
VKL 577/07
VKL 809/07
VKL 810/07
VKL 60/08
VKL 111/08
VKL 169/08
VKL 418/08
VKL 462/08
VKL 419/09
VKL 496/09
VKL 567/09
VKL 832/09
VKL 248/10
VKL 610/10